

Yhteistyö ja tuki päiväkodissa eroperheiden näkökulmasta

Anniina Mietala
Annemari Sironen

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Tekijä(t) Mietala, Anniina Sironen, Annemari	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Maaliskuu 2016
	Sivumäärä 73	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Yhteistyö ja tuki päiväkodissa eroperheiden näkökulmasta		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Hintikka, Timo ja Tiikkainen, Pirjo		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuksessa tarkasteltiin eroperheiden kokemuksia yhteistyöstä päivähoidon kanssa ja päivähoiton antamasta tuesta. Tavoitteena oli selvittää vanhempien näkökulmaa, miten yhteistyötä perheiden ja päivähoiton välillä voitaisiin kehittää sekä millaista tukea vanhemmat toivoisivat annettavan itselleen ja lapsilleen erotilanteessa ja sen jälkeen.</p> <p>Tutkimusaihetta lähestyttiin kvalitatiivisesti. Tutkimusaineisto kerättiin puoliavoimella kyselylomakkeella, joka kohdistettiin avio- tai avoeron kohdanneille päiväkotikäisten lasten perheille. Kyselylomakkeet toimitettiin kahdeksaan päiväkotiin. Vastauksia saatiin 31 kappaletta.</p> <p>Tutkimuksen mukaan suurin osa vanhemmista oli tyytyväisiä yhteistyöhön. Useimmat vastaajista toivoivat molempien vanhempien tasavertaista huomiointia. Moni oli keskustellut henkilökunnan kanssa ja saanut ymmärrystä tilanteeseensa. Vanhemmat toivoivat varhaiskasvattajilta inhimillisyyttä, puolueettomuutta ja lapsen edun puolustamista. He toivoivat kannustamista, avointa keskustelua, kuulumisten kyselyä ja lisätuen tarpeen selvitystä.</p> <p>Lapsia oli tuettu kuuntelemalla, keskustelemalla, vastaamalla heidän kysymyksiinsä ja empatian osoittamisella. Tällä tavoin vanhemmat myös toivoivat lapsiaan tuettavan päivähoitossaan. Lapsille toivottiin tarjottavan syliä, aikaa ja läheisyyttä. Vastaajat arvostivat arjen pysyvyyttä ja turvallisia aikuisia lastensa ympärillä. Vanhemmat pitivät tärkeänä lastensa käytöksen ja erityisen tuen tarpeen arviointia.</p> <p>Varhaiskasvattajien tulisi järjestää kohdennettuja kasvatuskeskusteluja lapsen ja koko perheen tueksi. Yhteistyössä tulisi huomioida molemmat vanhemmat. Lapsi tarvitsee päivähoitossaan yksilöllistä huomiointia, kasvattajien läsnäoloa ja kuuntelua sekä arjen rutiineja.</p>		
<p>Avainsanat (<u>asiasanat</u>) Varhaiskasvatus, päivähoito, eroperhe, avoero, avioero, kvalitatiivinen tutkimus</p>		
Muut tiedot		

Author(s) Mietala, Anniina Sironen Annemari	Type of publication Bachelor's thesis	Date March 2016 Language of publication: Finland
	Number of pages 73	Permission for web publication: x
Title of publication Cooperation and support in day care from the perspective of separated or divorced families		
Degree programme The Degree Programme in Social Services		
Supervisor(s) Hintikka, Timo and Tiikkainen, Pirjo		
Assigned by		
Abstract <p>The thesis examined separated or divorced families and their experiences of cooperation with the day care services and of the support they had received. The objective was to examine parents' perspective of how the cooperation could be improved between families and day care and what kind of support the parents wanted for the entire family during and after the separation.</p> <p>The research approach in the thesis was qualitative. The research material was collected with a half-open questionnaire which was targeted at divorced or separated families with children in day care. The questionnaire was delivered to eight day care centres. Thirty-one answers were received.</p> <p>Based on the research, the majority of the parents were satisfied with their cooperation with day care. Most of the respondents wanted both parents to be treated equally. Many of them had discussed with the day care staff and received understanding for their situation. The parents wanted the day care staff to have a humane approach to their situation as well as neutrality and prioritizing the children's interests. They hoped for support, open conversation, checking on well-being and need for support.</p> <p>The children were supported by listening, discussing, answering their questions and showing empathy. This was also how the parents would like their children to be supported in day care. The parents wished for comfort, time and closeness to their children. The respondents appreciated daily stability and safe adults around their children. The parents felt that it was important to evaluate their children's behaviour and need for special support.</p> <p>The day care staff should arrange targeted conversations in order to support the children and the whole family. The cooperation should take both parents into account. The children need individual attention, adult presence, listening and daily routines in day care.</p>		
Keywords/tags (<u>subjects</u>) Day care, separated family, divorced family, separation, divorce, qualitative research		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Lapsiperheet Suomessa	4
2.1	Lapsiperhemuotojen moninaistuminen	4
2.2	Lapsiperheiden haasteet tänä päivänä	5
3	Ero lapsiperheessä	6
3.1	Ero kriisinä	6
3.2	Vanhemmuus eron jälkeen	7
3.3	Eron vaikutukset lapseen	13
3.4	Lapsen oireilu	14
3.5	Lapsen etu erotilanteessa	16
4	Päivähoito osana eroperheiden tukea	17
4.1	Varhaiskasvatus	17
4.2	Kasvatuskumppanuus ja yhteistyö perheiden kanssa	18
4.3	Tuen tarpeet perheissä	20
5	Lapsen tukeminen päivähoitossa	22
5.1	Yksilöllinen ja erityinen tuki	22
5.2	Lapsen tarpeet vanhempien erotessa	22
5.3	Vuorovaikutus lapsen kanssa	25
5.4	Lapsen tunteiden käsittely erotilanteessa	26
5.5	Luovan toiminnan, leikin ja satujen merkitys lapsen hyvinvoinnille vanhempien erotessa	27
6	Tutkimuksen toteutus	31
6.1	Tarkoitus ja tavoite	31
6.2	Tutkimusmenetelmä	31
6.3	Kohderyhmä	32
6.4	Tiedonkeruu	32
6.5	Aineiston käsittely	33

7	Tutkimustulokset.....	35
7.1	Esitiedot eroperheistä	35
7.2	Yhteistyö päivähoidon kanssa	36
7.3	Päivähoidon antama tuki.....	37
7.4	Toiveet tuesta ja yhteistyöstä	39
8	Pohdinta.....	42
8.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	42
8.2	Yhteenveto	53
8.3	Tutkimuksen luotettavuus.....	54
8.4	Eettisyys.....	56
8.5	Jatkotutkimusmahdollisuudet	57
	Lähteet	59
	Liitteet	65
	Liite 1. Saatekirje henkilökunnalle	65
	Liite 2. Tutkimusyhteistyöpyyntö vanhemmille.....	66
	Liite 3. Kyselylomake.....	67
	Liite 4. Saatekirje ja kyselylomake englanniksi	70

1 Johdanto

Päivähoidossa on huomattavasti lapsia, jotka tulevat eroperheistä. Suomessa avioerojen määrä on pysynyt suhteellisen samalla tasolla jo yli 20 vuotta (Suomen virallinen tilasto 2015a). On kuitenkin tärkeä huomioida, että yhden vanhemman ja avoparien lapsiperheiden määrät ovat kasvaneet ja nykyisin erotaan yhä useammin avoliitosta (Suomen virallinen tilasto 2014).

Suomessa tapahtuu vuosittain yli 13 000 avioeroa ja avoeroja puolestaan paljon enemmän (Kiiänmaa 2008, 19; Kääriäinen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 11). Vanhempien erilleen muutto koskettaa vuodesta toiseen vähintään 16 000 lapsiperhettä (Kartovaara & Sauli 2007; Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 131). Eron myllerrykseen joutuvat vuosittain ainakin 30 000 alle 18-vuotiasta lasta (Kartovaara & Sauli 2007; Hämäläinen & Pölkki 2009, 11; Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 131). Psykologi ja psykoterapeutti Soili Pojulan (2007, 235) mukaan suurin osa eroperheiden lapsista on korkeintaan ala-asteikäisiä. Lastenpsykiatrian erikoislääkäri Jari Sinkkonen (2011, 173) toteaa, että alle 3-vuotiaiden lasten vanhempien erojen määrä on kasvanut. Vuonna 2013 koko väestön 1-6-vuotiaista lapsista lähes 63 % eli 229 000 oli päivähoidossa (Säkkinen & Kuoppala 2014, 2). Suurimmalle osalle alle kouluikäisistä päivähoito on olennainen osa arkea, joten niin lapsen kuin koko perheen edun kannalta hyvän ja toimivan yhteistyön sekä tuen merkitystä ei voida liikaa korostaa.

Opinnäytetyössä puhutaan yleisesti erosta, oli kyseessä sitten avio- tai avoero. Ero on perheelle kuin perheelle aina kriisi ja vaikuttaa jokaiseen perheenjäsenen merkittävästi. Erotilanteessa myös vanhemmuus joutuu koetukselle. Lastensuojelun Keskusliitto (2008, 26) kuvaa eron olevan riski kaikille perheenjäsenille mutta erityisesti lapsen hyvinvoinnille. Etenkin eron alkuvaihe haastaa vanhemmuuden ja lapsen tukemisen. (Lastensuojelun Keskusliitto 2008, 26.) Tässä haastavassa elämäntilanteessa lapsi perheineen tarvitsee heitä ympäröivien ihmisten tukea. Varhaiskasvattajat voivat tukea lasta, vanhempia ja heidän vanhemmuuttaan sekä nostaa lapsen edun esiin. Vanhempia voidaan tukea jokapäiväisissä arjen kohtaamisissa keskustelemalla, kysymällä kuulumisia sekä tarvittaessa ohjaamalla heidät erilaisiin tukipalveluihin. Lapsen tukemisessa on tärkeää arjen säännöllisyys ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsi tarvitsee päivähoidossa paljon syliä ja hoivaa. Lapsen kanssa on tärkeää keskustella ja

kuunnella häntä hänelle tärkeissä tai mieltä painavissa asioissa. Leikki, sadut ja taiteellinen toimijuus antavat lapselle mahdollisuuksia käsitellä eron tuomia tunteita.

Eroperheiden näkökulmaa päivähoiton antamaan tukeen ja perheiden ja päivähoiton väliseen yhteistyöhön on tutkittu melko vähän. Tutkimuksen avulla haettiin tietoa siitä, kuinka päivähoiton henkilöstö voi tukea lasta ja vanhempia erotilanteessa ja sen jälkeen. Tarkoituksena oli kuvata eroperheiden kokemuksia tuesta, jota he olivat päivähoidolta saaneet ja millaista perheiden ja päivähoiton välinen yhteistyö oli ollut. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada tietoa siitä, mitä asioita eroperheet halusivat yhteistyössä kehitettävän, millaista tukea he päivähoiton henkilökunnalta toivoisivat ja kuinka päivähoiton tulisi huomioida molemmat vanhemmat. Saatujen tulosten avulla on tavoitteena lisätä varhaiskasvattajien tietoutta eroperheiden kohtaamisesta ja tukemisesta. Tavoitteena on näin kehittää eroperheille tarjottavan tuen laatua sekä yhteistyötä perheiden ja päivähoiton välillä. Näillä asioilla on merkitystä kasvatuskumppanuuden toteutumisessa. On huomionarvoista, että ihmisen kokemukset, tunteet ja toiveet ovat aina subjektiivisia ja perheet on kohdattava yksilöllisesti, juuri heidän tarpeensa huomioiden.

2 Lapsiperheet Suomessa

2.1 Lapsiperhemuotojen moninaistuminen

Lapsiperheet muodostuvat perheistä, joissa asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (Suomen virallinen tilasto 2015b). Vuoden 2014 lopussa Suomessa oli 1 474 000 perhettä, joista 574 000 oli lapsiperheitä, kertoo Tilastokeskus. Yleisin lapsiperhemuoto oli avioparin perhe, joita oli 60 % lapsiperheistä. Avoparien muodostamia perheitä oli 19 % ja yhden vanhemman perheitä oli noin 21 % lapsiperheistä. Noin 500 lapsiperheessä vanhempina oli samaa sukupuolta oleva rekisteröity pari. Vuoden 2014 lopussa alaikäisiä lapsia oli lapsiperheissä yhteensä 1 056 000. (Suomen virallinen tilasto 2015c.) Lapsista 423 000 oli alle 7-vuotiaita (Suomen virallinen tilasto 2015d). Uusperheitä oli 52 000 ja lapsia niissä oli 109 000 (Suomen virallinen tilasto 2015c).

Uusperheessä kaikki perheen lapset eivät ole puolisoiden yhteisiä (Suomen virallinen tilasto 2015e).

Vuosien 2013–2014 välillä perheiden määrä, joissa oli lapsia ja vanhemmat olivat avoliitossa, kasvoi 1459 perheellä. Yhden vanhemman lapsiperheitä tuli 945 ja rekisteröityjen parisuhteiden lapsiperheitä 223 lisää edellisvuoteen verrattuna. Aviopari ja lapsia- perheet puolestaan vähenivät 4760 perheellä. (Suomen virallinen tilasto 2015c.) Avoparien sekä yhden vanhemman muodostamien lapsiperheiden määrät ovat nousseet viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana (Suomen virallinen tilasto 2014).

Perhemuotojen moninaistuminen on osa nyky-yhteiskuntaa ja erilaiset perhevaihtoehdot ovat normalisoituneet (Nätkin 2003, 17). Perinteisen ydinperheen, jossa on heteroseksuaaliset vanhemmat ja lapsia, rinnalla ovat enenevässä määrin vakiintuneet avoliittojen, yksinhuoltajien sekä samaa sukupuolta edustavien muodostamat lapsiperheet. Perheiden moninaistuminen haastaa ammattilaiset pohtimaan, kuinka kohdata perheiden monimuotoisuus niin, että apu ja tuki kohtaisivat tukea tarvitsevat perheet heidän eri elämäntilanteissaan (Rönkkö & Rytönen 2010, 9).

2.2 Lapsiperheiden haasteet tänä päivänä

Lapsiperheiden arjessa tapahtuu koko ajan. Tämän päivän yhtenä suurimpana haasteena voidaan nähdä työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Kuinka löytää tyydyttävästi aikaa perheelle, lapsille ja parisuhteelle kodinhoidon lomassa? Aikaa olisi hyvä säästää myös itselleen, harrastuksilleen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Yhteiskunnan taloudellinen tilanne, työllisyyden heikkeneminen ja määräaikaisten työsuhteet ovat omiaan lisäämään vanhemmuuden paineita (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 111). Lisäksi työaikojen epäsäännöllisyys, vuorotyö ja viikonlopputyö ovat osa tätä päivää ja lisäävät arjen pyörittämisen haasteita lapsiperheissä.

Kodin ja työn välillä tasapainoilu tuo moninaisia jännitteitä perheen arkeen. Vanhempi voi kokea riittämättömyyttä työn, perherutiinien sekä kotitöiden paineessa. Ajan puutteen vuoksi vanhemmat kokevat helposti syyllisyyttä siitä, etteivät ehdi viettämään riittävästi aikaa lastensa kanssa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 17–18.)

Tänä päivänä perhe- ja parisuhteille asetetut korkeat vaatimukset heijastavat osaltaan myös erojen yleisyyttä (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 18). Kun vanhemmuuteen kohdistuu suuret odotukset ja työelämä vaatii oman veronsa, vanhempien keskinäiselle parisuhteelle ja oman elämän toteuttamiselle voi olla hyvin haastavaa löytää aikaa (Rönkkö & Rytönen 2010, 126). Perhe-elämän, vanhemmuuden, työn ja vapaaajan yhteensovittaminen vaatii vanhemmilta hyviä organisointitaitoja ja voimavaroja. Eroperheen arjen organisointi voi olla erityisen haastavaa, osallistuipa siihen vain yksi vanhempi tai molemmat vanhemmat, jolloin vanhemmilta vaaditaan kykyä toimia yhteistyössä neuvotellen ja sopien lapsen asioista.

Uusperhe tuo uusia haasteita niin vanhemmille kuin lapsille. Vanhempien keskittyessä uusperheen arjen järjestelyihin lapset tarpeineen voivat jäädä sivuun. (Fågel, Jonsson, Korvela & Kupiainen 2011, 13.) Malisen ja Larkelan (2011) mukaan uusperhe on toisaalta mahdollisuuksien, mutta myös haasteiden perhe. Kahden perheen yhdistyessä tulee kaikkien perheenjäsenten elämään uusia vuorovaikutussuhteita ja lasten suhtautuminen uusperheeseen saattaa vaihdella paljonkin. Uutta perhettä perustettaessa on opeteltava uudenlaisia sääntöjä, vuorovaikutussuhteita ja kommunikaatioita. (Malinen & Larkela 2011, 50–51.)

3 Ero lapsiperheessä

3.1 Ero kriisinä

Kriisillä tarkoitetaan yleensä äkillistä muutosta, ratkaisuvaihetta tai murrosta ihmisen elämässä (Määttä 2002, 125; Rönkkö & Rytönen 2010, 215). Kriisit ja vaikeudet kuuluvat elämään ja ovat osa sitä eikä kukaan voi täysin niiltä vältyä (Ruishalme & Saaristo 2007, 10). Kriisi on elämän tasapainoa järkyttävä tilanne ja pakottaa arvioimaan uudelleen ennen itsestäänselviä asioita (Ruishalme & Saaristo 2007, 26). Kriisi lamaannuttaa toimintakykyä eivätkä aiemmin opitut tavat ja keinot tehdä ratkaisuja toimi (Määttä 2002, 125).

Parisuhteen päättyminen voidaan nähdä kriisinä, sillä se on merkittävä muutos ihmisen elämässä. Ero tuo muutoksia moneen elämän eri osa-alueeseen, joihin eronneet

joutuvat sopeutumaan. Erokriisin alkuvaiheessa ihminen pyrkii yleensä torjumaan ja kieltämään tilanteen, koska se tuntuu liian pelottavalta ja sietämättömältä (Vanhemman opas 2009, 21). Eroa pidetään usein epäonnistumisena ja häpeänä, eikä sen syistä aina keskustella edes lähipiirin kanssa (Wesaniemi 2003, 11–12). Ero voi aiheuttaa syyllisyyttä, vihaa, katkeruutta, surua ja masennusta, joita usein peitellään. Erokriisiin voi liittyä myös psykofyysisiä oireita sekä somaattisia sairauksia (Määttä 2002, 125, 132).

Eroprosessi on alkanut eron pohtimisesta ja joka päättyy lopulta eroon ja erosta toipumiseen (Vanhemman opas 2009, 21). Psykologi Kari Kiianmaa (2008) kertoo, että menetyskriiseistä toipuminen on luontaista, ja tutkimukset puoltavat ajan merkitystä eroon sopeutumisessa. Yleensä erosta toivutaan muutamassa vuodessa. (Kiianmaa 2008, 68.) Erokriisi voidaan nähdä Kiianmaan (2008, 58) mukaan hyvänä asiana, sillä se pakottaa eronneen tekemään asioita, jotka auttavat jatkamaan elämää. Ero voidaan kokea katastrofiksi tai käännekohtaksi, mikä mahdollistaa uutta ja parempaa (Rönkkö & Rytönen 2010, 217). Mikäli ihminen on saanut apua ja tukea kriisissään ja pystynyt käsittelemään ongelmia luovasti, voi hän selvitä kriisistä entistä kypsempänä, vahvempana ja aiempaa toimintakykyisempänä (Ruishalme & Saaristo 2007, 28). Monet kokevat eron helpottavana ja mahdollisuutena olla oma itsensä ja määrätä omasta elämästään itsenäisesti (Määttä 2002, 143).

3.2 Vanhemmuus eron jälkeen

Yhteistyövanhemmuus

Lapsen kannalta on tärkeää, että vanhemmat pitävät yllä vanhemmuussuhdetta parisuhteen päättymisen jälkeenkin. Yhteistyövanhemmuuden kehittäminen eron jälkeen voi olla vanhemmille haastavaa, kun yritetään muodostaa uutta yhteistä tapaa järjestää ja hoitaa asioita. Samalla tavalla kuin parisuhde, erosuhde vaatii kehittyäkseen aikaa. (Koskela 2009, 10.)

Eron jälkeen vanhempien tulee jakaa vastuu siten, että kumpikin vanhemmista osallistuu yhtäläillä lapsensa hoivan ja huolenpidon kuin myös ulkoisten edellytysten turvaamiseen (Huttunen 2001, 174). Toimiva vanhempien välinen yhteistyö edellyttää,

että vanhemmat luovat yhteisen näkemyksen ja halun toimia yhdessä lapsen parhaaksi eron jälkeen. Monet asiat arjessa muuttuvat ja vanhempien on yhdessä kyettävä suunnittelemaan ja järjestelemään niitä uudestaan, kuten esimerkiksi lapsen kuljetukset päiväkotiin, kouluun ja harrastuksiin (Kääriäinen 2008c, 83–84.)

Eron jälkeen lapsen asioiden hoitaminen tulee tehdä lapsen etu ja mielipiteet huomioiden. On kuitenkin haastavaa tehdä lasta koskevia suuria päätöksiä, kun vanhempien oma tunne-elämä on valtavassa myllerryksessä. (Kiianmaa 2008, 110.) Tällöin perheen arkistenkin asioiden hoitaminen voi olla vaikeaa (Koskela 2009, 15). Lasta koskevat tärkeimmät päätökset joudutaan tekemään yleensä ero-prosessin haastavimmassa vaiheessa, eikä ole lainkaan tavatonta, että monet lasten elämää koskevat pulmat jäävät ratkaisematta. Eron hetkellä vanhemmat tekevät lapsia koskevat päätökset joko yhteisessä ymmärryksessä, sopimalla, pakottamalla tai ulkopuolisen ja puolueettoman henkilön avulla. (Ayalon & Flasher 1997, 19–20.)

Vanhempien keskinäinen yhteistyö lapsen kasvatusta koskien hyödyttää lasta ja lisää hänen turvallisuudentunnettaan (Kiianmaa 2008, 103). Vanhempien tulisi pitää lasten kasvatusta johdonmukaisena ja säilyttää oma auktoriteettiasema lasta kohtaan (Kiianmaa n.d.). Lapset tarvitsevat vanhemmiltaan jatkuvuutta ja turvallisuutta, jotta heidän suotuisa kehityksensä mahdollistuu (Ayalon & Flasher 1997, 19). Vanhempien ero voi särkeä lapsen perusturvallisuudentunteen tuttujen rutiinien ja kodin turvan kadotessa. Lapsen arvostamista on hänen arjestaan huolehtiminen ja arjen asioiden hoitaminen. Rutiinien ylläpitäminen auttaa lasta palauttamaan luottamuksen vanhempiinsa sekä uskon siihen, että hänestä huolehditaan edelleen. (Kääriäinen 2008a, 41–42.)

Erosta kertominen lapselle

Lapsi tarvitsee tietoa perheen tilanteesta, sopimuksista, muutoksista ja suunnitelmista, asioista, joilla on vaikutusta hänen elämäänsä (Rönkkö & Rytönen 2010, 222). Lapselle on eduksi, että vanhemmat kertovat erosta yhdessä (Kiianmaa 2008, 112). Erosta tulee kertoa lapselle rehellisesti ja lapsen ymmärryksen ja kehitystason mukaisesti (Pojjula 2007, 237). Jotta lapsi voi selviytyä erosta, tulee lapselle kertoa miksi vanhemmat erosivat, näin lapsen ei itse tarvitse keksiä mahdollisesti virheellistä seli-

tystä eroon (Kiianmaa 2008, 112). Kääriäinen (2008a, 39) painottaa, että mitä vähemmän lapselle asioista kerrotaan, sitä enemmän hän itse keksii selityksiä tapahtumille. Totuudellinen ja lapsen ikätasolle sopiva tapa kertoa erosta antaa lapselle turvallisuuden tunteen siitä, että tilanne on vanhempien hallinnassa. Lapselle tulisi antaa aikaa käydä läpi omia tunteitaan, lupa puhua ja kysyä erosta. Näin lapsi saa mahdollisuuden valmistautua tulevaan muutokseen. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 44.)

Lisätäkseen lasten turvallisuudentunnetta vanhempien olisi hyvä korostaa, että lapsista pidetään huolta eron jälkeenkin (Kiianmaa 2008, 94). Lapselle tulee kertoa, että hän on edelleen rakastettu ja hänestä huolehditaan ja hän selviytyy (Pojula 2007, 238). Tämän lisäksi mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee fyysistä läheisyyttä molemmilta vanhemmiltaan (Rönkkö & Rytönen 2010, 223). Lapsen on tärkeää kuulla, että kumpikin vanhemmista tulee olemaan lasten elämässä mukana edelleen myös eron jälkeen (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 43).

Lapsen tunteiden huomioiminen

Erotessaan vanhemmat ovat hyvin huolissaan lapsistaan, mutta oman erokriisinsä vuoksi he eivät aina kykene näkemään lapsensa tarpeita (Kiianmaa 2008, 92). Lapsen huomioiminen ja tukeminen voivat tällöin jäädä vähemmälle (Taskinen 2001, 13). Eron liittyvä syyllisyys voi lisäksi vaikeuttaa erosta puhumista lasten kanssa (Kiianmaa 2008, 92).

Vanhemman tulisi kannustaa lasta näyttämään avoimesti omat tunteensa ja ilmaisemaan itseään. Mitä vähemmän lapsi joutuu peittelemään ja vaimentamaan omia tunteitaan, sitä vapautuneemmin hän voi kasvaa ja kehittyä ja päästä yli erosta. (Mäkijärvi 2014, 36.) Lapsen tunteet tulee kohdata, tunnistaa, ottaa vastaan ja hyväksyä (Pojula 2007, 237, 240). Lapsen täytyy antaa lupa tuntea ja olla vihainen eron aiheuttamista harmeista. Lapsen kiukuttelu viestii lapsen kaipuusta ja tarpeesta saada vanhemman varauksetonta huomiota itselleen. (Kääriäinen 2008a, 45.)

Vanhempien eron jälkeen lapsi kokee ikävää toista vanhempaansa kohtaan ja odottaa lupaa saada olla hänen luonaan. Lasta tulisikin kannustaa etävanhemman tapaamiseen. (Kiianmaa 2008, 103–104.) Mäkijärvi (2014, 79) painottaa jatkuvan toisen vanhemman ikävöinnin olevan lapselle raskasta. Vanhemmat voivat helpottaa lapsen ikävää keskustelemalla lapsen kanssa. Ikävää voi helpottaa esimerkiksi pehmolelu tai

valokuva toisesta vanhemmasta sekä soittaminen poissaolevalle vanhemmalle. (Mäkijärvi 2014, 79.)

Lapsen sopeutuminen eroon

Psykologi ja psykoterapeutti Soili Poijula (2007, 242) linjaa, että lapsen selviytymiseen erosta auttaa parhaiten säännöllinen yhteydenpito ja hyvä suhde molempiin vanhempiin. Lapselle tuo rakkauden ja turvallisuuden tunnetta se, että etävanhempi pitää häneen tiivistä yhteyttä (Rönkkö & Rytönen 2010, 223). Eron jälkeen vanhempien tulisi korostaa lapselleen, että hänellä on edelleen kaksi vanhempaa elämässään ja paikka kummankin kotona (Kiiänmaa 2008, 98). Lisäksi on tärkeää pitää yllä lapsen positiivista kuvaa toisesta vanhemmasta (Taskinen 2001, 13).

Pojula (2007, 236) pitää tärkeimpänä tekijänä ennustettaessa lasten sopeutumista eroon, miten vanhemmat sopeutuvat siihen ja kokeeko lapsi eron helpottavana sen päättäessä perheen vaikean tilanteen. Eron kohdanneet lapsetkin voivat elää hyvää, onnellista ja tasapainoista elämää (Mäkijärvi 2014, 113). Parlakianin ja Lernerin (2012) mukaan lapsen sopeutuminen eroon edellyttää vanhemmilta kykyä ottaa huomioon lapsen tunteet ja tarpeet. Suurimmalla osalla lapsista on ohimenevän kriisin jälkeen taipumus sopeutua vallitsevaan tilanteeseen (Sinkkonen 2011, 173).

Hyvin hoidettu ero voi antaa tietoa parisuhteesta ja siinä elämisestä sekä ihmissuhdetaidoista. Se voi tuoda inhimillistä kasvua sekä opettaa työstämään menetyksiä. (Kiiänmaa 2008, 93, 97.) Vaikeista elämäntilanteista selviytymisellä on taipumus selvästi kohottaa itsetuntoa ja ihminen voi löytää uusia vahvuuksia uusilta elämänalueilta (Niemelä & Kääriäinen 2008, 54). Hyvin hoidetussa erossa lasten ja vanhempien suhde pysyy ennallaan ja kehittyy ja erosta puhutaan avoimesti. Kun lapsen tarpeita on ymmärretty ja häntä on aidosti kuunneltu, lapsen itsetunto vahvistuu. (Kiiänmaa 2008, 93, 97.)

Lapsen huoltajuus

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittää, että lapsen huollon tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Lain mukaan lapselle täytyy turvata hyvä kasvatus ja hoito sekä myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti hänen ja vanhempiensa välillä. (L 8.4.1983/361, 1 §.)

Laki osoittaa lapselle oikeuden pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu (L 8.4.1983/361, 2 §).

Vanhempien tulisi keskenään sopia lapsen asumisjärjestelyistä. Useimmiten eron jälkeen vanhemmista toinen on lähivanhempi ja toinen tapaajavanhempi. (Kiianmaa 2008, 110, 118.) Vanhemmat voivat sopia, että molemmat vanhemmat ovat lapsen huoltajia ja kumman vanhemman luona lapsi asuu tai että vain toinen vanhemmista on lapsen huoltaja. He voivat sopia yhteydenpidosta ja tapaamisesta etävanhemman kanssa. (L 8.4.1983/361, 7 §.) Vanhempien tekemät sopimukset lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehdään kirjallisesti ja vahvistetaan sosiaalilautakunnassa (L 8.4.1983/361, 8 §). Ellei näistä päästä sopuun, joudutaan selvittämään, kumpi vanhemmista turvaisi parhaiten lain määrittämät edellytykset lapsen kasvulle ja kehitykselle (Taskinen 2001, 19). Päätökset voivat siirtyä myös tuomioistuimelle, jonka tulee ratkaista asia lapsen edun mukaisesti (L 8.4.1983/361, 9 §). Käsiteltäessä ja päätettäessä lapsen huoltoa sekä tapaamisoikeutta lapsen omat toiveet ja mielipiteet tulee ottaa huomioon lapsen ikään ja kehitystasoon nähden (L 8.4.1983/361, 11 §).

Taskisen (2001, 24) mukaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain yleisenä periaatteena on se, että lapsen etua vastaa parhaiten tilanne, jossa molemmat vanhemmat ovat hänen huoltajiaan. Myös Poijula (2007, 237) pitää yhteishuoltajuutta yksinhuoltajuutta parempana vaihtoehtona, mikäli vanhemmat ovat kykeneväisiä keskustelemaan, sietämään tilanteen ja toimimaan tiiminä. Jos tällaiseen tilanteeseen ei päästä, voi yksinhuoltajuus olla varteenotettava vaihtoehto, sen turvassa lapsen edun parhaiten (Poijula 2007, 237.) Rönkkö ja Rytönen (2010, 222) puolestaan toteavat, että lapsen asemaa tai hyvinvointia ei kuvaa se, onko erossa päädytty yksin- vai yhteishuoltajuuteen. Heidän mielestä tärkeämpää on se, kuinka vanhemmat pystyvät tekemään yhdessä lapsiaan koskevat päätökset ja kuinka he tukevat toinen toisensa vanhemmuutta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 222.)

Lapsen asumisjärjestelyt

Vanhemmat voivat sopia lapsen asumiseen liittyvistä järjestelyistä monin tavoin. Lapsi voi asua joko äidin tai isän luona tai kummankin luona vuorotellen. (Litmala 2002, 82.) Lapsen asumiseen liittyvien järjestelyjen ensisijaisena tavoitteena tulisi

olla lapsen edun toteutuminen (Taskinen 2001, 29). Lapsen edun mukaisin asumisratkaisu huomioi lapsen iän, elämäntilanteen ja tarpeet monipuolisesti (Kiiänmaa 2008, 121). Lapsen konkreettinen ja psyykinen lupa ja mahdollisuus saada ylläpitää läheiset suhteet molempiin vanhempiinsa on tärkeämpää kuin laskea, kuinka monta yötä viikossa tai kuukaudessa lapsi viettää kenenkin luona, painottaa lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (2011, 179–180).

Eroon liittyy usein monia elämäntilanteen muutoksia. Esimerkiksi lapsen muuttaessa toiseen kotiin päiväkotia, koulu ja kaveripiiri saattavat muuttua. Tämä pahentaa lapsen epävarmuuden tunnetta. (Sinkkonen 2011, 179.) Fyysisellä ympäristöllä on merkittävä vaikutus lapsen turvallisuudentunteelle. Useimmiten paras ratkaisu lapselle olisi, että hän saisi jäädä tuttuun kotiin asumaan. Tämä minimoi eroon liittyviä muutoksia lapsen elämässä. (Kiiänmaa 2008, 110.) Lasten ja vanhempien välisten suhteiden kannalta olisi ihanteellisinta, etteivät eronneet vanhemmat asuisi kovin kaukana toisistaan (Kiiänmaa 2008, 117).

Yle uutisten artikkelissa (22.11.2015) Jari Sinkkonen linjaa, että eron jälkeen lapselle paras ratkaisu olisi, että lapsella olisi vain yksi koti ja riittävät kontaktit etävanhempiensa. Sinkkonen esittää, että vuoroasumisessa lapsi stressaantuu ja kuormittuu jatkuvaan pakkaamiseen ja vaihtamiseen kahden kodin välillä. (Yle uutiset 22.11.2015.) Myös Soili Poijula (2007, 237) ajattelee, että yhteishuoltajuus, joka pakottaa lapsen sopeutumaan edestakaiseen kahden kodin vaihteluun, stressaa ja vaikeuttaa lapsen sosiaalista elämää.

Vuoroasumiseksi kutsutaan tilannetta, jossa lapsi asuu ja viettää aikaa yhtä paljon kummankin vanhempiensa luona. Vuoroasuminen voi toteutua esimerkiksi siten, että lapsi asuu toisen vanhemman luona viikon kerrallaan, jonka jälkeen vaihtaa taas kotia. Vuoroasumisessa voidaan nähdä niin hyviä kuin huonojakin puolia. Kummatkin vanhemmat ovat silloin lasta lähellä, mutta toisaalta jatkuva kodin vaihtaminen voi olla lapselle rasittavaa. (Mäkijärvi 2014, 73.) Sinkkonen (2011) toteaa, että jos eron jälkeinen aika on kovin riitaisa, ei vuoroasuminen ole hyvä vaihtoehto. Vuoroasuminen voi toimia vain, jos vanhemmilla on yhteistyökykyä sopia asioista (Robert Emery 2009; Sinkkonen 2011, 180). Vanhemmat eivät saisi asua kaukana toisistaan ja olisi suotavaa, että lapsen ystäväpiiri, päiväkotia ja koulu pysyisivät samana (Sinkkonen 2011, 180). Vuoroasumisessa lapsen tarpeet täytyy selvittää tarkasti, jotta ne myös

puoltavat ratkaisua (Kiiänmaa 2008, 119). Vuorotteluasumisen hyötyinä voidaan pitää sitä, että lapsella säilyy yhteydet hänen molempiin vanhempiinsa ja hän voi elää tavallista arkielämää molempien vanhempiensa kanssa (Taskinen 2001, 30–31).

Kasvatustieteen tohtori Hennariikka Linnavuori (2007) on tutkinut lasten näkökulmaa vuoroasumisesta. Haastatteluihin osallistui 20 vuoroasuvaa 10–18-vuotiasta lasta. (Linnavuori 2007, 3.) Tulosten mukaan lapset kokivat, että heillä oli kaksi kotia. Osa nuorista koki muuttamisen rasittavana, toiset taas vaihteluna. Puolet nuorista ilmaisi, että ihanteellista olisi ollut se, että vanhemmat olisivat kyenneet asumaan yhdessä. Tutkimuksen mukaan kaikki nuoret pitivät kuitenkin vuoroasumista parhaana vaihtoehtona eron jälkeen. (Linnavuori 2007, 154–156.) Tutkimus osoitti vuoroasumista puoltavia tekijöitä lasten näkökulmasta, mutta on hyvä huomioida, että tutkimukseen osallistuneet lapset olivat iältään 10-vuotiaasta ylöspäin.

Sinkkonen (2011, 180) linjaa, että kiintymyssuhdenäkökulmasta vuoroasuminen ei sovi ollenkaan pienelle lapselle, sillä 2-3-vuotias ei kykene pitämään yllä turvallisia mielikuvia poissaolevasta vanhemmasta keskushermoston kehittymättömyyden vuoksi. Yle uutisten (22.11.2015) mukaan Sinkkonen voisi suositella vuoroasumista alle 4-vuotiaille vain jos lasta uhkaa rankka huoltajusriski. Tällöin hän pitää vuoroasumistakin parempana vaihtoehtona kuin lapsen altistamista pitkälle oikeustaistelulle. (Yle uutiset 22.11.2015.)

3.3 Eron vaikutukset lapseen

Se, kuinka lapsi reagoi vanhempien eroon, riippuu lapsen iästä, temperamentista, sukupuolesta ja erityisesti siitä, kuinka vanhemmat kykenevät ratkomaan erimielisyyksiään (Sinkkonen 2011, 179). Soili Poijulan (2007, 236) mukaan jokainen lapsi kokee eron jälkeen jonkinasteisia vaikeuksia. Tähän yhtyy myös Kari Kiiänmaa (2008, 93), jonka mukaan kaikki lapset kärsivät erosta, mutta toiset enemmän ja toiset vähemmän. On hyvä muistaa, että erot ovat aina erilaisia.

Lapsen suhtautumiseen vanhempien eroon vaikuttaa olennaisesti se, minkälainen perheen tilanne ja perhesuhteet ovat olleet ennen eroa (Koskela 2009, 23). Lapsen oireilu liittyy usein eroa edeltäneisiin ja sen jälkeisiin tapahtumiin (Sinkkonen 2011,

174). Mikäli perhetilanne on ollut riitaisa, se on voinut laskea lapsen turvallisuudentunnetta, aiheuttaa stressiä ja ahdistusta lapselle (Sinkkonen 2011, 178). Lapsilla, jotka ovat altistuneet vanhempien välisille eroon johtaneille ristiriidoille, voi esiintyä alkuun monenlaisia tunne-elämän sekä käyttäytymisen vaikeuksia (Sinkkonen 2011, 173). Mikäli ero merkitsee erimielisyyksien loppumista, ero voi olla lapselle huojentava ja johtaa oireiden vähenemiseen tai häviämiseen (Sinkkonen 2011, 174, 179).

Poijula (2007) toteaa, että vanhempien ero tai keskinäiset ristiriidat vaikuttavat riskitekijänä lapsen kehitykselle, mutta se ei ole itsessään ratkaiseva tekijä. Se kuinka ero vaikuttaa lapseen riippuu suurimmaksi osaksi siitä, miten hyvin vanhemmat kykenevät luomaan lapsen uuden arjen mahdollisimman säännölliseksi ja olemaan lapselle tavallisia vanhempia. Mikäli vanhemmat kykenevät asettamaan lapsen edun etusijalle, ei ero lisää häiriökehityksen riskiä. (Poijula 2007, 235–236.) Sitä paremmin lapset voivat, mitä parempaa on vanhempien välinen yhteistyö lapseen liittyvissä asioissa (Sinkkonen 2011, 176).

Vaikka vanhempien ero on lapselle rankka kokemus, pystyy lapsi myös selviämään siitä (Taskinen 2001, 12). Hyvissä olosuhteissa eron vaikutukset voivat kääntyä myönteiseksi kasvuksi ja toisaalta huonommissa oloissa katkeruudeksi ja epäluottamukseksi ihmissuhteisiin. Aikuisten tulee ottaa vastuu ja auttaa lapset kriisin ohi. Kun he näkevät lasten tilanteen oikealla tavalla, lapsia voidaan parhaiten auttaa. (Kiianmaa 2008, 93.)

3.4 Lapsen oireilu

Lasten menetykset voivat aiheuttaa monenlaisia oireita. Vuoteenkastelu, valehtelu tai karkailu voi olla merkki lapsen vaikeudesta hyväksyä ero ja kokemus hylätyksi tulemisesta. (Kiianmaa 2008, 96.) Lapsi voi masentua, nähdä painajaisia, sulkeutua, vetäytyä, olla itkuinen, riippuvaisempi tai taantua. Hän voi käyttäytyä aggressiivisesti ja kiukuttelevasti. Lapsi voi kokea häpeää ja syyllisyyttä tai pitää itseään osallisena eroon. Hän saattaa kertoa erilaisia tarinoita perheen tilanteesta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 223–224.) Ennen kaikkea vanhempien ero hämmentää lasta (Kääriäinen 2008a, 37).

Lapsi suree toisen vanhemman poismuuttoa ja pelkää, että tämä häviää kokonaan hänen elämästään. Lapsi saattaa pelätä myös toisen vanhemman poismuuttoa ja sitä, että hän jää lopulta yksin. (Koskela 2009, 23.) Lapsi voi tällöin takertua toiseen vanhempaansa. Monet lapset pitävät yllä toivoa siitä, että vanhemmat joskus vielä palaisivat yhteen. (Taskinen 2001, 12.) Lapsi voi tuntea pelkoa myös kuolemasta ja yleisesti elämän arvaamattomuudesta (Rönkkö & Rytönen 2010, 224). Tulevaisuus voi huolettaa lasta paljon (Kiiänmaa 2008, 103; Poijula 2007, 236). Vanhempien erotessa lapsi kokee avuttomuutta ja voi tuntea itsensä yksinäiseksi ja erilaiseksi kuin muut. Lapsi kokee tulleen jätetyksi, hylätyksi ja petetyksi ja hän ehkä tuntee vihaa vanhempiaan kohtaan. Lapsi saattaa menettää jopa itseluottamuksensa. Hän ehkä kokee, että häntä ei rakasteta eikä hän ole edes sen arvoinen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 224.)

Aivan pienet lapset aistivat herkästi perheen tasapainon horjumisen ja reagoivat häiriöihin, sillä he kokevat heitä ympäröivät tapahtumat lähimmän aikuisen välityksellä (Ayalon & Flasher 1997, 19). Vauvaikäiset reagoivat tyyppillisesti syömiseen, uneen ja suoliston toimintaan liittyvillä häiriöillä. Taaperoikäinen lapsi reagoi eroon univaikeuksilla, osoittamalla huomionkipeyttä tai takertumalla ja itkuisuudella. Usein lapsen käyttäytyminen on yhteyksissä vanhempien mielialoihin. (Kiiänmaa 2008, 101–102.) Pienemmät lapset reagoivat eroon yleensä ensin surulla ja isommat lapset vihalla. Suurin osa lapsista kokee eron hetkellä luottamuksen menetyksen. (Pojula 2007, 236.) Pienet lapset suhtautuvat maailmaan minäkeskeisesti ja kokevat kykenevänsä vaikuttamaan tapahtumiin ympärillään (Rönkkö & Rytönen 2010, 224). Leikkiikäinen lapsi voi kuvitella olevansa syyllinen vanhempiensa eroon. Tässä iässä lapsi ei ehkä uskalla ilmaista eron aiheuttamaa vihaa vaan voi reagoida käyttäytymällä kiltisti. Moni lapsi myös nukkuu huonosti. (Kiiänmaa 2008, 103.)

Alle kouluikäiset näyttävät tunteensa usein suoraan (Taskinen 2001, 12). Lapsen haastava käyttäytyminen on kuitenkin myönteinen merkki siitä, että hän uskaltaa reagoida eroon. Mikäli lapsi ei osoita surun tai vihan tunteitaan, jotka kuuluvat eroon, tulisi aikuisen huolestua. Tunteiden panttaaminen voi olla myös merkki turvattomuudesta. On tärkeää, että erilaisia eroon liittyviä pelkoja käsitellään ja niistä puhutaan, sillä se helpottaa lasta. (Kiiänmaa 2008, 96.)

3.5 Lapsen etu erotilanteessa

Lastensuojelulain mukaan lapsen etua on saada tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä jatkuvat ja läheiset ihmissuhteet. Lapsen tulee saada ymmärrystä, hellyyttä, huolenpitoa ja turvallinen kasvuympäristö. (L 13.4.2007/417, 4 §.) Lapsella on oikeus tulla kuulluksi asioissa, jotka häntä itseään koskevat, iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen mielipiteen kysyminen ei riitä, vaan hänen tarpeensa on selvitettävä. Lapsen etua on voida luottaa vanhempiensa tekemiin päätöksiin ja ratkaisuihin, että ne ovat oikeita. (Kiiänmaa 2008, 114.) Lapsen etua mietittäessä vanhempien tulisi tehdä eroista mahdollisimman sopuisa ja välttää oikeustaistelu (Poijula 2007, 237). Kun lasta koskevat sopimukset, kuten lapsen asuminen, tehdään yhteistyössä ja lapsen edun mukaisesti, ovat ne silloin toimivimpia (Kiiänmaa 2008, 113). Vanhempien keskinäiset erimielisyydet ja mahdolliset riidat ovat haitaksi lapsen hyvinvoinnille ja hidastavat eroista toipumista. Aikuisten riitelyillä esimerkiksi huollosta, tapaamisista, elatusmaksuista ei pidä kuormittaa lasta (Kiiänmaa 2008, 96–97).

Kun mietitään lapsen asumista eron jälkeen, lapsen edun määrittäminen ei ole usein kovin yksinkertaista. Yleensä molemmat vanhemmat ovat aivan kelpollisia vanhempia ja voivat tarjota hyvän kodin lapselle. Kiiänmaa (2008) esittää, että psykologiset tutkimukset osoittavat, että niin isä kuin äiti ovat tasavertaisia toimimaan vanhempina. Riitatilanteen syntyessä olisi järkevää hakea sopua perheasiain sovittelun avulla oikeudenkäynnin ulkopuolella. Sovittelussa pyritään löytämään tasapuolinen ja kaikkien osapuolten hyväksymä ratkaisu perheen tilanteeseen. Ensisijaisena tavoitteena on lapsen edun ja aseman turvaaminen. Perheasiain sovittelun järjestämisestä vastaa kunnan sosiaalitoimi. (Kiiänmaa 2008, 111, 124–125.)

Lapsen tulee saada puolueettomasti tukea erosta selviytymiseen ja saada rakastaa molempia vanhempiaan joutumatta välikäteen erotilanteessa (Kiiänmaa 2008, 112–113; Rönkkö & Rytönen, 2010, 223). Lapsella on oikeus pitää erosta huolimatta yhteyttä molempiin vanhempiinsa (Taskinen 2001, 12). On lapsen edun vastaista pyrkiä syrjäyttämään toinen vanhempi ja liittoutua toista vanhempaa vastaan (Kiiänmaa 2008, 113). Kun vaikeutetaan toisen vanhemman ja lapsen välistä suhdetta tai se yritetään katkaista, puhutaan vieraannuttamisesta. Vieraannuttamisessa voi olla halu ja

pyrkimys omistaa lapsi kokonaan ja tätä kautta kääntää hänet toista vanhempaa vastaan. Pahimmassa tapauksessa lapsi manipuloituu itsekin pitämään toista vanhempansa pahana. (Sinkkonen 2011, 177–178.) Molempien vanhempien osallistuminen lapsen elämään on lapselle eduksi (Kiianmaa 2008, 113).

Lapsen etua on, että hänen vanhempansa voivat niin hyvin kuin mahdollista (Rönkkö & Rytönen 2010, 224). Lapsille on merkityksellistä kuinka vanhemmat työstävät eroaan ja että vanhemmilla on riittävä tukiverkosto, keiden kanssa käydä läpi erokriisiä. Kun vanhempi on käynyt erokriisinsä kunnolla läpi, voi hän tällöin nähdä lapsen edun ja tukea lasta. Kun vanhemmat selviytyvät, niin lapsetkin selviytyvät. (Kiianmaa 2008, 112.)

4 Päivähoito osana eroperheiden tukea

4.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan tavoitteellista ja suunnitelmallista hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta, jossa korostuu pedagogiikka (L 19.1.1973/36, 1 § (8.5.2015/580)). Varhaiskasvatuksen toteuttamisen ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 15). Sen tavoitteena on lapsen ikätasoisien kasvun, kehityksen ja terveyden turvaaminen. Varhaiskasvatuksen tulee toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteisiä oppimiskokemuksia. Lisäksi tulee varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö. (L 19.1.1973/36, 2 a § (8.5.2015/580).)

Varhaiskasvatuksen tulee turvata lapsen osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet itseään koskevissa asioissa sekä toimia yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa lapsen parhaaksi. Varhaiskasvatuksen tulee tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa hänen kasvatustyössään. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lisäksi tunnistaa lapsen yksilölliset tuen tarpeet ja järjestää varhaiskasvatuksessa tarvittava tuki tarvittaessa moniammatillisessa yhteistyössä. (L 19.1.1973/36, 2 a § (8.5.2015/580).) Päivähoidon tehtäviin kuuluu laaja verkostotyö eri ammattilaisten

kanssa. Verkostotyötä tehdään eri tahojen, kuten neuvolan, puheterapian, toimintaterapian, sairaalan sekä lastensuojelun ja koulun kanssa. (Koivunen 2009, 11.)

4.2 Kasvatuskumppanuus ja yhteistyö perheiden kanssa

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja päiväkodin henkilöstön tietoista sitoutumista lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tueksi. Tämä edellyttää molemminpuolista luottamusta, kunnioitusta ja tasavertaisuutta. Kasvatuskumppanuus lähtee lapsen tarpeista, jolloin varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat lapsen etu ja oikeudet sekä niiden toteuttaminen. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 31.)

Päivähoidossa vanhempien ja kasvattajien välinen yhteistyö käsittää kaikenlaisen heidän keskinäisen vuorovaikutuksen ja toiminnan (Koivunen 2009, 151). Perusta yhteiselle kumppanussuhteelle muodostuu päiväkodin arjen käytännöistä. Karilan (2006) mukaan vanhemmista suurin osa pitää merkityksellisenä kuulumisten vaihtoa lasten tuonti- ja hakutilanteissa. Se kuinka henkilöstö toimii näissä tilanteissa, antaa vanhemmille kuvaa lasten arjesta päivähoidossa, mutta myös rohkaisee vanhempia osallistumaan syvemmin kasvatuskumppanuuteen, mikäli he saavat kokemuksen kuulaksi tulemisesta. (Karila 2006, 99, 101.) Vapaamuotoisten arjen keskustelujen ohessa varhaiskasvattajat järjestävät virallisia tapaamisia lasten ja vanhempien kanssa. Näissä palavereissa käsitellään lasta koskevat kasvatuskeskustelut sekä tehdään varhaiskasvatuksen suunnitelmat ja esiopetussuunnitelmat. (Koivunen 2009, 171.)

Kumppanuusajattelu edellyttää yhteisymmärrystä kasvatuksesta ja sen tavoitteista vanhempien ja kasvatushenkilöstön välillä. Se merkitsee myös avointa ja yhteistä tiedottamista ja päätöksentekoa. On tärkeää etsiä vanhempia aktiivisia ja osallistavia keinoja yhteistyöhön mukaan. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 118.) Toisinaan kasvatuskumppanuudessa painottuu suhde vain toisen vanhemman kanssa (Karila 2006, 100). Annukka Pursin (2012) tutkimuksessa varhaiskasvattajat katsoivat vanhempien vähäisten kohtaamisten heikentävän yhteistyösuhdetta päivähoidossa. Kasvatuskumppanuuden havaittiin ohenevan erityisesti etävanhemman kanssa. (Pursi 2012, 51.) Eroperheen toinen vanhempi voi jäädä yhteistyön ulkopuolelle, joko

käytännön syistä johtuen, pakotettuna tai omasta tahdostaan. Ei ole mahdotonta ett-eikä tämä voisi tapahtua myös ehjissä perheissä. Mikäli yhteistyöstä irrottautuminen tapahtuu vanhemman omasta tahdosta, hänen valintaansa tulee kunnioittaa. Muissa tapauksissa varhaiskasvattajilta vaaditaan kykyä etsiä ratkaisuja yhteistyön kehittämiseen myös toisen, etäisen vanhemman tavoittamiseksi. Toimiva yhteistyö vanhempien ja päivähoidon välillä on merkityksellistä hyvän varhaiskasvatuksen takaamiseksi (Koivunen 2009, 156).

Luottamus on yksi tärkeimmistä tekijöistä toimivan yhteistyön muodostumisen kannalta (Koivunen 2009, 158). Arkinen ja päivittäinen vuoropuhelu lapseen liittyvistä asioista luo perustan luottamukselle sekä yhteisymmärryksen syntymiselle (Kaskela & Kekkonen 2006, 36). Luottamuksen synty vaatii kokemuksen kohtaamisesta (Koivunen 2009, 158). Tässä on tärkeää varhaiskasvattajan aito läsnäolo ja vanhemman kokemus kuulluksi tulemisesta. Hyvä vuorovaikutus on erityisen tärkeää eron kohdanneiden vanhempien kohdalla. Ruishalmeen ja Saariston (2007, 105) mukaan kriisissä oleva henkilö on herkkä muiden asenteille ja ilmapiirille. Toimiva yhteistyösuhde edellyttää kasvattajalta kuuntelukykyä (Kanninen & Sigfrids 2012, 134). Tämä näyt-täytyy toiselle empaattisuutena, rehellisyytenä ja kiinnostuksena (Kaskela & Kekkonen 2006, 32).

Varhaiskasvattajan on osattava keskustella perheiden kanssa erilaisista asioista hie-notunteisesti vanhempaa ja lasta arvostaen. Ottamalla huoli puheeksi voidaan tuoda hankalatkin asiat esille apua ja tukea tarjoten (Eriksson & Arnkil 2012, 12). Tärkeää on ottaa huoli puheeksi kunnioittavalla tavalla, toista loukkaamatta ja kertomalla oma huoli vanhemmalle ja pyytää, osaisiko tämä auttaa huolen huojentamisessa. Kasvattajan tulisi lähestyä vanhempia pyytäen heitä yhteistyöhön avaamalla dialogin kuin, että määrittäisi tilannetta heille ja heidän puolestaan. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014.) Dialogissa tutkitaan ja tarkastellaan omia sekä toisten mielipiteitä, ajatuksia ja pohdintaa ja ollaan valmiita oppimaan niistä ja tarvittaessa muuttamaan omaa mielipidettä (Kaskela & Kekkonen 2006, 39).

4.3 Tuen tarpeet perheissä

Lastensuojelulain mukaan lapsen huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Laki määrää viranomaisten, jotka toimivat lapsen ja perheiden kanssa, antamaan lapsen huoltajille tukea heidän kasvatustehtävässään riittävän varhain. Tarvittaessa on lapsi ja perhe ohjattava lastensuojelun palvelujen piiriin. (L 13.4.2007/417, 2§.) Myös sosiaalihuoltolaki velvoittaa, että mikäli lapsen päivähoidosta vastaavalle henkilölle nousee ilmeinen huoli sosiaalihuollon tarpeesta, on hänen ohjattava perhe hakemaan sosiaalipalveluja tai otettava yhteys kunnan sosiaaliviranomaiseen tuen tarpeen arvioimiseksi (L 30.12.2014/1301, 35§).

Ammattikasvattajalta vaaditaan erityistä herkkyyttä havaita ja tunnistaa lapsen ja koko perheen tuen tarpeita sekä kyötä tarjoamaan perheille heidän tarvitsemaansa tukea. Erilaisissa elämäntilanteen muutoksissa, kuten avio- tai avoerossa voi perheen ulkopuolisesta tuesta olla hyötyä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 98). Tarjotut yhteistyömahdollisuudet ja tuki edistävät kriisistä toipumista ja ehkäisevät syrjäytymistä (Ruishalme & Saaristo 2007, 82).

Varhaislapsuudessa eron vaikutukset vanhempiin vaikuttavat välillisesti lapseen ja pieni lapsi kokee hoitavan aikuisen mielentilat itsessään. Lapsen turvallisuudentunteeseen vaikuttaa suoraan vanhempien tilanne, joten vanhempien tukeminen on erityisen tärkeää. (Kiiänmaa 2008, 101–102.) Päivähoidossa vanhemmuutta voidaan tukea keskustelemalla vanhempien kanssa siitä, mitkä asiat perheessä sujuvat ja siten löytää perheen voimavarat (Järvinen ym. 2009, 16). Jokaisella perheellä on omia voimavaroja, jotka auttavat jaksamaan eteenpäin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 80–81). Kriisissä olevaa auttaa läsnäolon, kuuntelun ja myötätunnon lisäksi muiden usko hänen kykyihinsä selviytyä (Ruishalme & Saaristo 2007, 111).

Kun vaikuttaa siltä, että eronneen vanhemman omat voimavarat eivät riitä kriisistä selviytymiseen, voidaan hänet ohjata hakeutumaan ammattiauttajille tai vertaisryhmiin. Psykologi tai psykoterapeutti osaa kuunnella ja tukea kriisissä olevaa ihmistä (Kiiänmaa 2008, 43). Mikäli lapsi reagoi eroon hyvin voimakkaasti, hänkin voi tarvita esimerkiksi psykoterapeutin apua (Poijula 2007, 236). Lisäksi Suomessa on tarjolla maksuttomia perheneuvolapalveluita ja kirkon perheneuvontaa (Kiiänmaa 2008, 42).

Kasvatus- ja perheneuvolat järjestävät erilaisia ryhmätoimintoja, kuten eroryhmiä erikseen vanhemmille ja lapsille (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2004, 115).

Kun ihmisen omat voimavarat ovat vähissä, sosiaalisen tuen merkitys lisääntyy ja korostuu (Ruishalme & Saaristo 2007, 81). Eroprosessin läpikäymisessä voivat auttaa hyvät ystävät ja muut lähimmäiset (Kiianmaa 2008, 41). Useat tutkimukset ovat tuoneet ilmi, että kriisin kohdatessa lähimmäisten tarjoama sosiaalinen sekä materiaallinen tuki on kaikkein merkityksellisintä ja jopa noin 80 % elämäkriiseistä hoituu läheisten avulla (Ruishalme & Saaristo 2007, 102). Tänä päivänä monilta perheiltä puuttuu sukulaisverkosto tai sukulaiset asuvat kaukana. Tällöin perheet eivät saa heidän apuaan ja tukeaan arjessa. Varhaiskasvatuksen työntekijät voivat ottaa puheeksi perheiden turvaverkostot, sillä sosiaalinen läheisverkosto on niin lapsen kuin koko perheen emotionaalista hyvinvointia turvaamassa ja tukemassa. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 45–46.) Lapsiperheen vanhempien erotilanteessa lapsen päivähoito voidaan nähdä osana perheen tukiverkostoa. Parhaiten selviytyvät kriiseistään ne, joilla on sosiaalinen tukiverkosto ja jotka kokevat elämän merkityksellisenä, jotka pystyvät käsittelemään tunteitaan ja ne, joilla on hyvät taidot ratkaista ongelmia (Ruishalme & Saaristo 2007, 116).

Vanhemmat kokevat erokriisissään usein voimattomuutta havainnoida lapsensa tunteita ja ajatuksia. Tällöin lasten saama emotionaalinen tuki voi olla vähäistä. Muut lapsen tärkeät ihmissuhteet voivat osaltaan paikata tätä lapsen mahdollista emotionaalisen tuen tarvetta ja antaa kokemuksen jatkuvuudesta ja turvallisuudesta. (Sinkkonen 2011, 173.) Erityisesti tällaisessa tilanteessa päivähoiton antama tuki niin vanhemmille kuin lapselle voi olla merkittävässä asemassa. Päivähoito voi osaltaan luoda lapselle turvallisuuden tunteen ja antaa kokemuksen jatkuvuudesta, kun perheen sisällä tapahtuu suuria muutoksia. Varhaiskasvatushenkilöstö voi auttaa lasta erilaisten tunteiden käsittelyssä ja tuoda lapsen aseman näkyviin vanhemmille. Päivähoitohenkilöstö voi auttaa jaksamisessa toimien vanhemmille kuuntelijana ja luotettavana keskustelukumppanina.

5 Lapsen tukeminen päivähoitossa

5.1 Yksilöllinen ja erityinen tuki

Lapsen erityisen tuen tarve voi syntyä tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot eivät turvaa hänen tasapainoista kasvua ja kehitystä (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 36). Vanhempien ero voi olla lapselle hyvinkin traumaattinen kokemus, jolloin lapsen tunne-elämä ja kokemus turvallisuudesta romahtavat (Vilén, Viuhunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2006, 303–304). Näin ollen vanhempien ero voi lisätä lapsen tuen tarvetta päiväkodissa. Tämä tulisi ottaa huomioon laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Kasvattajien tulisi pohtia yhdessä vanhempien kanssa keinoja, joilla lasta voidaan tukea päivähoiton arjessa.

Päivähoitossa olevalle lapselle tehdään henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan lapsen hoitoa, kasvatusta ja opetusta koskevat tavoitteet. Siinä selvitetään lapsen tarvitseman tuen tarve, tukitoimenpiteet sekä niiden toteuttaminen. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilökunnan sekä lapsen vanhempien kanssa, lapsen mielipide huomioiden. (L 8.5.2015/580 7a§.) Erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjaamisessa vahvistetaan päivähoiton kuntouttavia elementtejä, joita ovat vuorovaikutus, struktuuri, oman toiminnan ohjauksen tukeminen sekä vertaisryhmien merkitys. Erityinen tuki lähtee toimivasta arjesta ja se tulisikin yhdistää päivittäin toistuviin tilanteisiin. (Vilén ym. 2006, 263.)

5.2 Lapsen tarpeet vanhempien erotessa

Eron hyväksyminen ja siinä tukeminen

Lapset voivat joutua luopumaan eron jälkeen monista asioista elämässään, kuten kodistaan, tulevaisuuden odotuksistaan, ystävistään ja ehkä muistakin ihmissuhteistaan. Lapsen suru kestää pitkään ja hän tarvitsee tukea siitä selviytymiseen. (Kiianmaa 2008, 95–96.) Suru on tavallinen reaktio menetyksiin. Terve suru muistuttaa kuitenkin aina jostain hyvästä. Lapsi tarvitsee keskusteluja ja muistelua hyvistä, iloisista ja onnellisista asioista. Surutyö on tehtävä ja suremisella on puhdistava vaikutus. Su-

rusta siirrytään lopulta erosta toipumiseen ja tilanteen hyväksymiseen ja ennen kaikkea selviytymiseen. Lapsille on suotu kyky sopeutua muutoksiin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 54–55.)

Lapsella voi kestää kauan hyväksyä vanhempien ero, eikä hän ehkä tahdo myöntää eron todellisuutta (Rönkkö & Rytönen 2010, 223). Erokriisin läpikäymiseen kuuluu todellisuuden näkeminen ja tunnustaminen. Todellisuuden hyväksymiseen lapsi tarvitsee turvallisuutta ja turvallisia aikuisia ja auktoriteetteja. (Kiianmaa 2008, 94.) Turvallisuuden tunne on keskeinen alue ihmisen mielenterveyttä ja itsetuntoa (Marjamäki ym. 2015, 56).

Lapsen emotionaalinen hyvinvointi

Vanhempien eron ollessa lapselle kriisi on se riski hänen mielenterveytensä tasapainolle. Tällöin on merkityksellistä, että lapsella on elämässään mielenterveyttä suojaavia tekijöitä. Ne vaikuttavat lapsen toimintakykyä vahvistavasti ja terveyttä ylläpitävästi, auttavat selviytymään kriiseistä ja vastoinkäymisistä sekä lisäävät hallinnan tunnetta omaan elämään (Marjamäki ym. 2015, 13). Lapsen mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin kuuluvat muun muassa lapsen tunne tulla hyväksytyksi, turvallinen kiintymyssuhde ja vanhempien läheisyys kotona. Läheisen aikuisen läsnäololla on stressiä lieventävä vaikutus ja emotionaalisella tuella voidaan vähentää ahdistavien kokemusten vaikutuksia. Kun lasta suojaavia tekijöitä vahvistetaan, ne vähentävät riskitekijöiden vaikutusta. (Marjamäki ym. 2015, 13.)

Varhaiskasvatuksessa lapsen mielenterveyttä voidaan edistää muun muassa tunnetaitoja vahvistamalla, ryhmäytymiseen tukemisella sekä päivähoitoympäristöä muokkaamalla lapsen mielenterveyttä tukevaksi. Lisäksi on tärkeää saada vanhemmat mukaan keskusteluun mielenterveyden edistämisestä. Varhaiskasvattaja voi tukea lapsen mielenterveyttä olemalla lähellä ja aidosti läsnä, lapsesta kiinnostuneena (Marjamäki ym. 2015, 13.) Ahdistusta kokevalle lapselle on tärkeää, että hänen lähellään on aikuinen, joka pystyy vastaanottamaan lapsen ahdistuksen ahdistumatta siitä itse. On tärkeää, että lasta tukeva aikuinen kykenee keskustelemaan lapselle kipeistäkin asioista rauhallisesti ja luoden samalla turvallisuuden tunteen. (Vilén ym. 2006, 303.) Lapsen mielen hyvinvointia voidaan vahvistaa huomioimalla lapsen tarpeet, vahvistamalla lapsen itsetuntoa ja tunnetta hyväksytyksi tulemisesta sekä sosiaalisia taitoja.

Lisäksi varhaiskasvattaja on vastuussa turvallisen kasvuympäristön luomisesta päivähoidossa. (Marjamäki ym. 2015, 13.)

Säännöllinen arki

Erityisesti vaikeassa elämäntilanteessa turvallinen ja tuttu arkirytmii luo lapselle turvallisuutta (Marjamäki ym. 2015, 88). Pienen lapsen ymmärrys ajasta ja sen kulumisesta ei vielä ole riittävän kehittynyt, jotta hän pystyisi jäsentämään eroon liittyvien hankaluuksien kestoa ja niiden vähentymistä, hän tarvitsee tässä aikuisen tukea (Kääriäinen 2008a, 48). Säännöllisesti toistuvat päivän tapahtumat ja rutiinit tuovat lapselle turvallisuutta ja levollisuutta (Mäkijärvi 2014, 77; Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 19). Rutiinit auttavat lasta hahmottaan aikaa ja päivän kulkua ja lapsi oppii ennakoimaan asioita arjessaan (Matilainen 2008 23, 25). Kyrönlampi-Kylmänen (2010, 20) tutkimuksessa alle kouluikäisten lasten tärkeistä arjen kokemuksista ilmeni, että lasten mukaan tavallinen, kiireetön arki on parasta, jolloin on aikaa leikkiä rauhassa kotona.

Mahdollisimman tavallisen arjen palauttaminen ja ylläpitäminen auttaa lasta selviytymään eron tuomista muutoksista. Lapselle on parempi, mitä vähemmän eron aiheuttamia muutoksia hänen elämässään tapahtuu. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 50.) Kun lapsen arki alkaa olla jälleen ennakoitavampaa, vähenee eron aiheuttama hämmennys ja epävarmuus (Kääriäinen 2008a, 46).

Turvallinen läheisverkosto

Lapsen laaja aikuisten läheisverkosto on lasta suojaava tekijä vanhempien erotessa. Mikäli vanhempien omat voimavarat ovat vähissä, on tärkeää, että lapsella on muita läheisiä aikuisia, keiden kanssa keskustella lasta askarruttavista arkisistakin asioista. (Kääriäinen 2008a, 46.) Erosta selviytymistä helpottaa se, että lapsi voisi kertoa tunteistaan eroon liittyvistä asioista jollekin kodin ulkopuoliselle aikuiselle (Mäkijärvi 2014, 43). Lapsi tarvitsee luotettavia aikuisia, joihin voi turvautua (Niemelä & Kääriäinen 2008, 57). Lapselle läheiset, hänestä huolehtivat aikuiset ovat kaikkein tärkeimmässä asemassa auttamaan lasta kokemaan elämänsä mielekkääksi ja merkitseväksi (Bettelheim 1998, 10). Erolapselle on tärkeää, että päivähoidon henkilökunta on turvallinen ja lapsi voi luottaa heihin (Mäkijärvi 1995, 67). Varhaiskasvattaja turvallisenä aikuisena antaa lapselle hoivaa ja vastaa lapsen tarpeisiin sekä asettaa lapselle rajoja.

Omasta jaksamisesta on myös pidettävä huolta ja omat tunteet on kohdattava, sillä ollakseen turvallinen aikuinen, on oltava toimintakykyinen. (Marjamäki ym. 2015, 46.)

On tärkeää, että lapselle läheiset aikuiset ovat kiinnostuneita lapselle tärkeistä asioista (Kääriäinen 2008a, 46). Ensiarvoisen tärkeää lohtua lapselle erotilanteessa on se, että hän saa keskittyä niihin asioihin, joissa hän kokee olevansa hyvä ja joista hän on innostunut ja kiinnostunut. Onnistumisen hetket ovat erityisen merkityksellisiä lapsille, joilla on jotain huolia omassa elämässään. (Mäkijärvi 1995, 67.) Aikuisen onkin tärkeää pysähtyä lapselle tärkeiden asioiden ääreen (Niemelä 2008, 63).

5.3 Vuorovaikutus lapsen kanssa

Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus on kokonaisvaltaista kohtaamista, mitä tapahtuu kaikissa arjen toiminnoissa ja kasvatustilanteissa (Kaskela & Kekkonen 2006, 24). Se kuinka aikuinen suhtautuu lapsen kysymyksiin ja kertomuksiin, vaikuttaa lapsen toimintaan ja oppimiseen. Mikäli lapsi saa tunteen, etteivät hänen kysymyksensä tai asiansa kiinnosta aikuista tai niillä ei ole merkitystä, lapsi saattaa lopulta lakata kysymästä ja kertomasta. (Lipponen 2011, 31.) Tästä syystä lapsen aito kuunteleminen ja kohtaaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Lapsi tarvitsee vuoropuhelua ja kasvattajan kuulemista jakamaan päivittäiset tarinansa ja kokemuksensa (Kaskela & Kekkonen 2006, 24). Lapsen tulisi saada tunne siitä, että hänestä välitetään. Inhimillisiin tarpeisiin, niin lapsilla kuin aikuisilla kuuluu halu tulla kuulluksi, hyväksytyksi ja arvostetuksi. (Ojanen, Ritmala, Sivén, Vihunen & Vilén 2011, 194.)

Kasvattaja voi reagoida monella tavalla lapsen tunnepurkauksiin. Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä tunnistaa syitä lapsen käytökseen. (Koivunen 2009, 33.) Ammattilaisen tulisi kyetä myötäelämään lapsen arkea (Ojanen ym. 2011, 194). Empatian osoittaminen on kokonaisvaltaista eläytymistä lapsen tilanteeseen (Koivunen 2009, 34). Lapsen toiminta on aina mielekästä hänen omasta näkökulmastaan käsin. Mikäli kasvattaja ei huomioi tätä, hänen on vaikea tukea lasta. Ilman aikuisen emotionaalista läsnäoloa lapsi voi jäädä yksin tilanteeseen ja joutua selviytymään yksin. Lapsi tarvitsee aikuisilta huomiota, turvaa ja syliä. (Koivunen 2009, 50.) Lapsen kanssa tulisi keskustella käytöksen takana olevista syistä ja seurauksista (Cantell 2010, 63). Keskustelu

lapsen kanssa hänen käyttökseen liittyen auttaa lasta tunnistamaan ja ymmärtämään omia tunteitaan. Se auttaa kasvattajaa ymmärtämään lapsen käytöstä lapsen näkökulmasta. Lapsen itsetunnon ja identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää, että aikuiset ohjaavat, kannustavat ja rakastavat häntä (Cantell 2010, 56.)

Lapset tarvitsevat selkeää vuorovaikutusta. Lapselle tulisi sanoa lause tai kysymys kerrallaan ja vastaukselle täytyy antaa tilaa, jotta voidaan kuunnella, eikä vain luulla jotakin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 51.) Lapsen kuuleminen on hienovarainen ja tärkeä taito. Lapsi saattaa puhua niin kuin hänen jompikumpi vanhemmista toivoo hänen puhuvan. (Mäkijärvi 2014, 41.) Alle yhdeksänvuotias lapsi ei vielä kykene itse-reflektiiviseen ajatteluun ja välttämättä erottamaan omaa ajatteluaan ja mielipiteitään aikuisten ajatuksista ja mielipiteistä. Hän ei osaa kyseenalaistaa esimerkiksi negatiiviseksi luotua kuvaa poissaolevasta vanhemmasta. Lapselle tulee sallia omat mielipiteet asioista. Lapsi tarvitsee erillisyyttä, jotta hän voi kasvaa ja vahvistua. Erillisyyden hallinta pienentää riippuvuutta toisten mielipiteistä. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 56.)

5.4 Lapsen tunteiden käsittely erotilanteessa

Lapsi joutuu käymään läpi monenlaisia tunteita vanhempiensa eron aikana. Lapsen tunteet voivat vaihdella suuresti pienen ajan sisällä, eikä hän ehkä osaa käsitellä tai ilmaista niitä. Hän tarvitsee aikuisen apua tunteidensa tunnistamisessa ja nimeämisessä. (Marjamäki ym. 2015, 55.) Eron aiheuttamat tunteet on kohdattava ja vastaanotettava avoimesti (Poijula 2007, 237). Lasta auttaa erossa selviämisessä se, että hän saa näyttää omat tunteensa (Mäkijärvi 2014, 36). Lapselle olisikin hyvä muistuttaa, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja kuuluvat elämään. On kuitenkin tärkeä auttaa, kuinka tunteita osoitetaan ja mitä niiden vallassa tehdään. Usein lapsen tunne helpottuu sen saadessa nimen ja selityksen. Kun lapsi tulee kuulluksi ja ymmärretyksi, kokee hän turvallisuutta. Lapsen haastavaan tunnetilaan ei pidä mennä mukaan. Kiukkutilanteessa aikuisen tulee olla lasta lähellä, ottaa syliin tai pitää kädestä, mikäli lapsi sen hyväksyy. Kun lapsen tunteet ylittävät hänen hallintakykynsä, aikuisen tehtävä on tukea ja kannatella lasta pääsemään haastavista tunteista yli, mikä myös vahvistaa lapsen tunnetaitoja. Aikuinen täytyy huolehtia siitä, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi myös voimakkaiden tunteiden keskellä. (Marjamäki ym. 2015, 55–57.)

Pieni lapsi kokee helposti olevansa syyllinen vanhempiensa eroon ja, että asiat johtuvat hänestä (Kiianmaa 2008, 96). Tästä syystä lapsen kanssa puhuminen eroon liittyvistä asioista on erityisen tärkeää. Tulevaisuus ja selviytyminen voivat huolettaa lasta kovasti (Kiianmaa 2008, 103). Lapsi kaipaa tietoa perheen tilanteesta, muutoksista ja suunnitelmista, sillä ne vaikuttavat hänen elämäänsä (Rönkkö & Rytönen 2010, 222). Tuttujen rutiinien ylläpitäminen ja lapsen kanssa puhuminen vahvistavat lapsen tunnetta, että hänestä pidetään myös jatkossa huolta (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 134). Lapselle tulee kertoa ja osoittaa, että hän on edelleen rakastettu (Poijula 2007, 238; Kiianmaa 2008, 98).

5.5 Luovan toiminnan, leikin ja satujen merkitys lapsen hyvinvoinnille vanhempien erotessa

Lapselle ominaiset tavat toimia lapsen tukena

Lapselle luontaisia tapoja toimia ja ajatella ovat niin leikkiminen, liikkuminen ja tutkiminen kuin taiteellinen ilmaiseminen. Kun lapsi toimii itselleen mielekkäällä ja luontevalla tavalla, vahvistaa se hänen hyvinvointiaan ja kehitystään sekä kuvastaa hänen tunteitaan ja ajattelumaailmaansa. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 20.) Taiteellisia kokemuksia tarjoavat muun muassa kuvallinen, musiikillinen, tanssillinen ja draamallinen toiminta sekä kädentaitojen harjoittelu ja lasten kirjallisuus (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 23). Tällaiset moniaistikanavat rikastuttavat lapsen elämää ja lapsi voi käsitellä erilaisia asioita luontevasti. Siksi niitä on hyvä suosia lapsen kanssa toimiessa. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 58.) Erilaisten luovien keinojen avulla voidaan käsitellä huolia, vahvistaa lapsen itsetuntoa ja lisätä mielikuvitusta (Solatie 2009, 100). Kun kasvattaja on vastaanottamassa lapsen taidetta, pääsee hän lähelle lapsen ajatusmaailmaa (Pääjoki, 2011, 112).

Piirroksiset ovat luovaa itseilmaisua, mutta myös kommunikointia katsojan kanssa (Pääjoki, 2011, 112). Lapsen tekemät piirustukset ammentavat jotain lapsen kokemuksista ja kehittyvästä persoonasta (Helenius 1993, 39). Lapsi voi kuvataiteen keinoin sanattomasti ilmaista käsityksiä itsestään tai kertoa esimerkiksi joitain merkityk-

sellisistä tapahtumista, kokemuksista ja tunteista. Tunteet liittyvät vahvasti työskentelyn prosessiin. Kuvataiteellinen ilmaisu tuottaa iloa ja onnistumisen kokemuksia. Se antaa myös mahdollisuuden löytää kanavan omien tunteiden ja kokemusten ilmaisemiseen. Lapsi voi jakaa hänelle vaikeita tunteita, kuten pelkoa ja turhautumista. On tärkeää, että kasvattaja vastaa lapsen tunneilmaisuihin. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 40.)

Musiikki on oleellinen osa varhaiskasvatusta ja liittyy luontevasti moniin varhaiskasvatuksen osa-alueisiin. Musiikilliset kokemukset tarjoavat lapsille erilaisia aistimuksia ja tuntemuksia sekä ilmaisun mahdollisuuksia ja ne ovat samalla lapsikeskeisiä ja eheyttäviä (Ruokonen 2011, 123.) Kun sanat eivät riitä kuvailemaan omia tunteita, voi musiikki antaa lapsen tunteiden ilmaisulle uuden ulottuvuuden (Vilén ym. 2006, 503). Musiikki on yhteydessä lapsen mielen hyvinvointiin. Laulaminen lapselle tai lapsen kanssa lisää turvallisuuden ja luottamuksen tunteita. Lapsi kokee tällöin läheisyyttä ja läsnäoloa, mutta erityisesti hän tuntee tulleensa kohdatuksi. (Marjamäki ym. 2015, 23.)

Liikunta tukee lapsen terveyttä, monipuolista kehitystä ja hyvinvointia ja on välttämätöntä lapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle (Marjamäki ym. 2015, 22). Kehon tuntemus ja tietoisuus sen hallinnasta luovat pohjan lapsen terveelle itsetunnon. Liikunta antaa lapselle mahdollisuuden ilmaista itseään ja oppia uusia asioita. Liikkumisen avulla lapsi tutustuu luontevasti itseensä, ympäristöönsä sekä toisiin ihmisiin. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 101.) Liikunta on yksi merkittävimmistä mielenterveyttä lisäävistä tekijöistä elämässä. Se laskee ahdistusta ja masennusta ja kohottaa mielihyvähormonien määrää elimistössä. Liikunta auttaa vähentämään stressiä, helpottaa nukahtamista ja parantaa unen laatua (Marjamäki ym. 2015, 21–22.)

Leikki osana tunteiden ja kokemusten käsittelyä

Leikki on lapsen tapa elää ja kehittyä. Leikki kehittää lasta monipuolisesti, fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Lapsen leikissä ovat mukana niin keho, aistit, mielikuviutus, tunteet ja ajattelu kuin muistotkin (Kahri 2001, 17–18.) Leikki antaa lapselle iloa ja on pienen lapsen merkittävin tapa oppia (Ojanen ym. 2011, 196). Lapsi käyttää lei-

keissä luovuutta ja kehittää ongelmanratkaisutaitojaan (Koivunen 2009, 40). Leikkiessään lapsi opettelee tunnistamaan, käsittelemään ja ilmaisemaan tunteitaan (Ojanen ym. 2011, 196). Leikki liittyy kiinteästi lapsen olemukseen, joten hänet voi kohdata syvimmin ja aidoimmin hänen leikeissään (Kahri 2001, 20).

Lapsi havainnoi ympäristöään ja poimii aineksia toisten tekemisistä omaan toimintaansa ja leikkiinsä (Ojanen ym. 2011, 203). Tämä lapsen vuorovaikutuksellinen suhde ympäröivään maailmaan vie leikkiä eteenpäin (Hiitola 2000, 33). Leikissään lapsi yhdistää todellisuudesta havainnoimaansa mielikuvitusta. Leikki mukailee lapsen ajattelun toimintaa, siinä lapsi käy läpi omia kokemuksiaan sekä eri kokemusten välisiä yhteyksiä. Leikkiessään lapsi voi työstää erilaisten kokemustensa tuomia tunteita, kuten pelkoja, ahdistusta ja surua sekä iloa ja rakkautta. (Ojanen ym. 2011, 202- 203.) Näin lapsi voi oppia käyttämään leikkiä niin sanottuna itsehoitomenetelmänä (Kahri 2003, 41). Lapset voivat kaivata joidenkin voimakastunnelmaisten tilanteiden käsittelyä leikin keinoin. Aivan tavallisetkin kokemukset ovat lapsille merkittäviä ja näkyvät lapsen leikeissä. (Kahri 2001, 19.) Kaikki se mikä näkyy lapsen leikeissä, on lapselle merkityksellistä, vaikkei lapselle merkityksellinen välttämättä leikeissä näkyisikään (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 21).

Varhaiskasvattaja voi omalla toiminnallaan vaikuttaa leikkisän ilmapiirin luomiseen ja varmistaa leikille riittävästi tilaa ja aikaa. Kasvattaja voi olla mukana tukemassa lapsen leikkiä esimerkiksi innostamalla, näyttämällä esimerkkiä, ohjaamalla ja auttamalla leikin alkuun. Lapsia tulee kannustaa ja kehua. Aikuisen on oltava läsnä. (Marjamäki ym. 2015, 17–18.)

Sadut lasta tukemassa

Sadun keskeisin tehtävä on tuoda iloa kuulijalle. Niiden avulla on mahdollista edistää monenlaista oppimista (Ylönen 2000, 7, 51). Satujen ja tarinoiden avulla muun muassa lapsen mielikuvitus kehittyy ja sisäinen maailma rikastuu (Niemelä & Kääriäinen 2008, 57). Sadut vaikuttavat kuitenkin kaikkein keskeisimmin tunne-elämään (Ylönen 2007, 7). Satujen avulla lapsi voi turvallisesti harjoitella erilaisten, vaikeidenkin tunteiden kokemista (Marjamäki ym. 2015, 15).

Sadun, kuten leikin maailma heijastelee todellisuutta ja antaa lapselle mahdollisuuksia sen uudelleen jäsentelyyn (Ylönen 2000, 29). Lapsi voi löytää yhtäläisyyksiä

omasta elämästään satujen henkilöihin ja tapahtumiin, ongelmiin ja onnistumisiin ja näin käsitellä omia vaikeuksia tai menetyksiään mielikuvituksensa avulla. Sadut tuovat toivoa lapsen elämään ja ne voivat lohduttaa ja rohkaista. (Ylönen 2000, 63; Ylönen 2007, 8.) Sadut tarjoavat esimerkkejä erilaisista ratkaisuista lasta painaviin ongelmiin, niitä vähättelemättä (Bettelheim 1998, 12). Sadut antavat lapselle valmiuksia kohdata vaikeuksia elämässä, niiden tarjotessa vaihtoehtoisia ratkaisuja arkielämän rakentamiseen (Ylönen 2000, 28–29). Sadut eivät sisällä vain yhtä merkitystä tai tulkintaa, vaan eri-ikäiset lapset ja aikuiset ymmärtävät ne eri tavalla. Myös kehitystaso, tausta ja oma elämäntilanne vaikuttavat kokemukseen sadusta, sen tulkitsemiseen, sadun merkitykseen (Ylönen 2000, 8, 49.)

Kasvattajan tulisi kiinnittää lapsen mielenkiinto satuihin ja kirjallisuuteen tarjoamalla kirjoja lasten ulottuville (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 71). Luettavan sadun valinnassa on huomioitava lapsen kehitystaso ja kertomuksen sisältö. Lapsen kannalta on hyvä, mikäli kasvattajat valitsevat sellaiset kertomukset, jotka arvelevat auttavan tietyissä tilanteissa. Varmuudella ei pystytä sanomaan, mikä satu kenellekin lapselle ja minäkin ajankohtana soveltuu, koskettaa, lohduttaa tai rohkaisee, mutta tärkeintä on antaa lapselle mahdollisuuksia asioiden käsittelyyn satujen avulla (Ylönen 2000, 58, 62, 68.) Lapselle antoisinta on sadun lukeminen kiireettömänä ajankohtana rauhaisassa paikassa (Ylönen 2007, 7). Satuja lukemalla voidaan lisätä lasten ja aikuisten välistä läheisyyden tunnetta (Marjamäki ym. 2015, 15).

Sadutus on oiva tapa kohdata lapsi hänen vaikeassa elämäntilanteessaan, jolloin on tärkeää, että lähellä on joku joka kuuntelee ja jonka kanssa puhua (Karlsson 2001). Sadutus avaa väylän lapsen maailmaan. Sadutuksessa lapsi saa puheenvuoron ja saa itse päättää, mistä aiheesta haluaa sadun kertoa. Tällöin lapsi saa kokemuksen, että hänen esittämänsä asiat ja ajatukset ovat merkityksellisiä. (Marjamäki ym. 2015, 15.) Sadutus antaa mahdollisuuden pukea vaikeatkin asiat sadun muotoon ja kysymysten esittämisen sijaan asioista on tarinan muodossa helpompi keskustella. Usein lapset haluavatkin puhua satunsa aiheesta. (Karlsson 2003, 137.) Sadutus mahdollistaa lapsen kuulluksi tulemisen. Se luo läheisyyden ja turvallisuuden tunteita tässä ja nyt. (Karlsson 2001.) Saduttamalla päivähoiton henkilökunta voi paremmin tunnistaa ja ymmärtää lapsen tunteita eron aikana ja auttaa häntä niiden nimeämisessä ja käsittelyssä.

6 Tutkimuksen toteutus

6.1 Tarkoitus ja tavoite

Tutkimuksen avulla haetaan tietoa siitä, kuinka päivähoiton henkilöstö voi tukea lasta ja vanhempia erotilanteessa ja sen jälkeen. Tarkoituksena on kuvata eroperheiden kokemuksia tuesta, jota he ovat päivähoitossa saaneet ja millaista perheiden ja päivähoiton välinen yhteistyö on ollut. Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa siitä, mitä asioita eroperheet haluaisivat yhteistyössä kehitettävän, miten vanhemmat toivoisivat itseään ja lapsiaan tuettavan ja kuinka päivähoiton tulisi huomioida molemmat vanhemmat. Saatujen tulosten avulla on tavoitteena lisätä varhaiskasvattajien tietoutta eroperheiden kohtaamisesta ja tukemisesta. Tavoitteena on näin kehittää eroperheille tarjottavan tuen laatua sekä yhteistyötä perheiden ja päivähoiton välillä. Nämä asiat ovat tärkeitä syvennyttäessä kasvatuskumppanuuteen.

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkittavaa aihetta lähestyttiin kvalitatiivisesti eli laadullisesti. Kvalitatiivinen tutkimus on ihmistieteellistä ja ymmärtävää tutkimusta. Laadullisessa tutkimuksessa on tyypillistä todellisen elämän kuvaaminen, ja tutkittavaa kohdetta pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Laadullinen tutkimus ei tähtää yleistettävyyteen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85; Hirsjärvi ym. 2009, 182). Siinä pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, kuvaamaan tietynlaista toimintaa ja antamaan ilmiölle teoreettisesti järkevä tulkinta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Laadullisen tutkimusmenetelmän tavoitteena ei ole koskaan totuuden löytäminen (Vilka 2005, 98).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tieto kerätään tyypillisesti ihmisiltä itseltään ja kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2009, 164). Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston koolla ei ole suurta merkitystä (Vilka 2005, 126). Olenaisempaa on se, että tutkittavat tietävät tarpeeksi paljon ilmiöstä tai omaavat kokemusta siitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tärkeintä kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tutkimusaineiston laatu eli se, että tutkimusaineisto palvelee tutkimustarkoitusta. Tutkimuksen kohteena olivat erovanhempien omakohtaiset kokemukset ja ajatukset,

joita pyrittiin käsittelemään ymmärtävällä lähestymistavalla, johon laadullinen tutkimusote soveltuu parhaiten.

6.3 Kohderyhmä

Kohderyhmään kuuluivat ne lapsiperheet, joiden vanhemmat ovat kohdanneet avio- tai avoeron ja joiden lapsi(a) on päiväkodissa. Kysely suoritettiin kahdessa keskisuomalaisessa kunnassa, kahdeksassa kunnallisessa päiväkodissa, missä henkilökunta jakoi kyselylomakkeen (Liite 3) kohderyhmälle. Kohdekaupunkien sekä yhteistyöpäiväkotien valintaan vaikuttivat oleellisesti käytössä olevat resurssit. Tällä oli merkittävä vaikutus tutkimusaineiston suuruuteen. Usein käytettävissä olevat tutkimusresurssit, kuten aika ja raha, määräävät tutkittavien määrän (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Käytettävissä oli kaksi tutkijaa, ilman ulkopuolista tutkimuksen rahoittajaa sekä rajoitettu määrä aikaa opinnäytteen tekemiseen.

Eroperheiden molemmat vanhemmat pyrittiin tavoittamaan tarjoamalla kysely kummallekin vanhemmalle, eli jokaista eroperhettä kohden tarjottiin kaksi kyselylomaketta. Päiväkodeilta selvitettiin kohderyhmään kuuluvien perheiden lukumäärä, jotta tiedettiin, kuinka monta kyselylomaketta kuhunkin päiväkotiin ja ryhmään toimitetaan. Eräästä päiväkodista toivottiin lomaketta englanninkielellä, joten lomake saatekirjeineen käännettiin englanniksi (Liite 4) ja toimitettiin päiväkotiin.

6.4 Tiedonkeruu

Aineiston keruumenetelmänä käytettiin puoliavoimaa kyselyä. Yhteistyöpäiväkotien henkilökunta jakoi kyselylomakkeen eroperheille. Lomakkeessa kysymysten aihealueet oli jaettu teemoihin, mikä teki kyselystä puoliavoimen. Ensimmäisen teeman aihealue oli *Esitiedot*, toinen *Yhteistyö päivähoidon kanssa*, seuraava *Päivähoidon antama tuki* ja viimeinen *Toiveet tuesta ja yhteistyöstä*.

Kyselylomake sisälsi avoimia kysymyksiä teeman aihealueeseen liittyen ja yhden strukturoidun kysymyksen. Avoimessa kysymyksessä esitetään ainoastaan kysymys ja jätetään tyhjää tilaa vastausta varten (Hirsjärvi ym. 2009, 198). Avoin kysymys antaa vastaajalle mahdollisuuden ilmaista itseään omin sanoin ja osoittaa vastaajien tietämyksen asiasta sekä vastaajan ajattelun keskeiset asiat ja tunteet (Hirsjärvi ym. 2009,

201). Strukturoidussa kysymyksessä vastaajalle esitetään valmiit vastausvaihtoehdot. Strukturoitu kysymys on suljettu kysymys, sillä vastausvaihtoehdot siihen on rakennettu etukäteen valmiiksi, eikä tulkinnanvapautta ole (Kurkela n.d.).

Kyselyn tarkoitus ja sen tavoitteet selvitettiin yhteistyöpäiväkodeille ja heitä ohjeistettiin kyselylomakekuorien jaossa vanhemmille. Lisäksi kerrottiin kyselyn vastaamiseen ja aineiston hakuun liittyvä aikataulu. Jokaiseen lapsiryhmään toimitettiin saatekirje (Liite 1), josta ilmeni edellä läpi käydyt asiat sekä vastauslaatikot vastauksia varten. Myös vanhemmille toimitettiin kyselylomakkeen ohessa saatekirje (Liite 2), joka sisälsi tiedot tutkimuksen tekijöistä, tutkimuksesta, sen tavoitteesta ja tarkoituksesta. Saatekirjeessä kerrottiin vastaamiseen liittyvät ohjeet palautuspäivämäärineen. Siinä tarkennettiin, että vastaaminen on vapaaehtoista ja tehdään anonymisti. Saatekirjeessä vahvistettiin, että tutkimusaineistoa ei käytetä muuhun kuin opinnäytetyöhön ja tieto käsitellään luottamuksellisesti, lopuksi asianmukaisesti hävittäen.

Kyselyn avulla pyrittiin saamaan tietoa, millaisena eroperheet olivat kokeneet yhteistyön ja päivähoidon antaman tuen sekä kuinka näitä asioita voitaisiin heidän mielestään kehittää. Kysymykset laadittiin päivähoidon näkökulmasta ja niitä apuna käyttäen pyritään kehittämään eroperheiden ja päivähoidon välistä yhteistyötä ja päivähoidon antamaa tukea eroperheille.

Vanhemmat palauttivat kyselylomakkeet päiväkoteihin, lapsensa ryhmään toimitettuun palautuslaatikkoon. Tutkimusaineisto haettiin kahden viikon kuluttua toimittamisesta. Eroperheitä oli yhteistyöpäiväkodeissa 116 ja kyselylomakkeita toimitettiin yhteensä 232. Palautettuja vastauksia saatiin 31 kappaletta.

6.5 Aineiston käsittely

Laadullinen tutkimus on empiiristä tutkimusta ja siinä on kyse havaintoaineiston tarkastelusta ja argumentoinnista empiirisen analyysin tavoin. Empiirisessä tutkimuksessa on tapana kuvata aineiston keräämis- ja analyysitavat. Tämä on oleellinen osa tulosten luotettavuutta ja näin lukija saa mahdollisuuden arvioida tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 21–22.) Analyysitavat voidaan karkeasti jakaa kahteen osaan: selit-

tämiseen ja ymmärtämiseen pyrkiväksi lähestymistavaksi. Kuitenkin ennen analyysivaihetta tulee empiirisessä tutkimuksessa tarkistaa ja järjestää tutkimusaineisto (Hirsijärvi ym. 2009, 222, 224).

Tutkimusaineiston käsittely alkoi jokaisen vastauskuoren numeroinnilla ja niiden sisältämän vastausaineiston kirjaamisella sanasta sanaan tekstinkäsittelyohjelmaan. Aineisto järjestettiin siten, että jokaisen vanhemman vastaus liitettiin numerojärjestyksessä jokaisen kysymyksen alle. Tutkimusaineisto koodattiin värejä apuna käyttäen niin, että samankaltaiset asiat vastauksissa merkittiin kysymyskohtaisesti samalla värillä. Väreillä koodaaminen voi merkitä tekstinkäsittelyssä värillisten fonttien käyttöä tekstikohtien merkitsemisessä tai väreillä maalaamista koodien tunnuksiksi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b). Koodauksessa erotetaan ja merkitään aineistosta tutkimukselle oleellisesti liittyvät asiat (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92). Koodimerkkien käyttö auttoi aineiston jäsentämistä. Niiden avulla nähtiin tästä aineistosta saatujen asioiden ja teemojen yleisyys tai harvinaisuus. Tietty koodiväri helpotti aineistoon palaamista ja eri kohtien tarkistamista.

Kvalitatiivisen tutkimusotteen tukena käytettiin kvantitatiivista aineiston analysoinnin lähestymistapaa. Aineistoa käsiteltiin sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn keinoin. Sisällönanalyysin tavoitteena on saada tiivistetty ja yleisessä muodossa oleva kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Sisällönanalyysi on tekstianalyysistä ja siinä etsitään tekstin merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104). Sisällönanalyysissä on keskeistä kerätä ja eritellä aineistosta nousseita yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysin ohella puhutaan yleensä myös sisällön erittelystä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.) Tuomi ja Sarajärvi (2009, 106) sekä Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006c) määrittävät sisällön erittelyn tarkoittavan dokumenttien analyysia, jossa tekstin sisältöä kuvataan määrällisesti ja sisällönanalyysin pyrkimyksenä puolestaan on kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Sisällönanalyysillä voidaan siis tarkoittaa niin laadullista sisällönanalyysistä kuin määrällistä erittelyä ja näitä kumpaakin analysoinnin tapaa voidaan käyttää saman aineiston analyysissä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c).

Kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusotetta pidetään usein toisiaan täydentävinä lähestymistapoina (Hirsijärvi ym. 2009, 136). Sisällön erittelyn avulla aineistoa saattoi

kuvata määrällisesti eli kvantifioiden. Tästä oli yhdessä koodauksen kanssa apua aineiston teemoitteluun. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006a) viittaavatkin, että teemojen muodostamisessa voidaan käyttää apuna koodausta tai kvantifiointia.

Kyselylomakkeessa kysymysten aihealueet oli jaettu valmiiksi eri teemojen alle. Tutkimustulokset esitetään järjestyksessä näissä teemoissa, tuoden ilmi tutkittujen vastaukset teemoissa esitettyihin kysymyksiin. Tutkimusaineiston keskeisin anti on teemoiteltu työn Pohdinta -osiossa, missä vastauksista useimmin nousseet aiheet on järjestetty niitä yhteisesti kuvaavien käsitteiden alle. Teemoittelussa aineistosta etsitään yhdistäviä ja erottelevia tekijöitä ja aineisto järjestellään pinnalle nousseiden aiheiden eli teemojen mukaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Tämä mahdollistaa tiettyjen teemojen esiintymisen vertailun aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tutkimustulosten tarkastelussa tutkimustuloksia analysoidaan ja verrataan aihepiiriin muihin tutkimustuloksiin sekä teoriaan.

7 Tutkimustulokset

7.1 Esitiedot eroperheistä

Kyselyyn vastanneista äitejä oli yli kaksi kolmasosaa (22/31) ja isiä vajaa kolmannes (9/31). Heillä oli lapsia 1-17 ikävuoden välillä. Eron hetkellä vastaajien lapset olivat olleet 0-12-vuotiaita ja lähes kaikki alle kouluikäisiä eron tapahtuessa.

Suurimmalla osalla (28/31) lasten huoltajuus oli yhteishuoltajuus, yksinhuoltajuuksia oli neljä. Yhdellä vastaajalla oli lapsillaan sekä yhteishuoltajuuksia että yksinhuoltajuus. Vastaajista suurin osa (21/31) oli kokenut avioeron ja yhdeksällä oli takana avoero. Kahdella vastaajalla oli takanaan enemmän kuin yksi ero. Äidin luona asuivat 19 vastaajan lapset. Lasten asuminen oli sovittu tapahtuvan vanhempien luona pääosin puoliksi 11 vastaajan kohdalla. Isän luona asuivat yhden vastaajan lapset.

Vastausten perusteella kaikissa perheissä, yhtä lukuun ottamatta, molemmat vanhemmat olivat mukana lapsen elämässä, enemmän tai vähemmän. Suurimmassa osassa vastauksia (7/31) etävanhempi tapasi lasta tai lapsia joka toinen viikonloppu.

Etävanhempi tapasi lasta tai lapsia joka toinen viikonloppu sekä kerran viikossa kuuden vastaajan kohdalla. Yhden vastaajan kohdalla etävanhempi tapasi lasta noin kerran viikossa. Erään vastauksen perusteella etävanhempi tapasi lasta kolmena viikonloppuna kuussa. Yksi vastaaja puolestaan kertoi etävanhemman tapaavan lastaan kerran kuussa. Kaksi vastausta kertoi etävanhemman tapaavan lasta noin kolmen viikon välein.

7.2 Yhteistyö päivähoiton kanssa

Vanhemmilta kysyttiin, millaisena vanhemmat olivat kokeneet yhteistyön päivähoiton kanssa eron aikana ja/tai sen jälkeen. Reilusti yli puolet vastaajista (19/31) oli tyytyväisiä yhteistyöhön päivähoiton kanssa ja piti sitä sujuvana tai hyvänä. Kolme heistä avasi asiaa näin:

"Aina ollut erittäin hyvä. Olen ollut tyytyväinen ja yhteistyö on ollut luottamuksellinen." (Vanhempi 13)

"Hyvin on tiedotettu asioista molemmille vanhemmille." (Vanhempi 6)

"Hyvin on mennyt, ovat tienneet asiasta ja ottaneet asian luontevasti. Vain tiedonkulussa kahteen kotiin on ollut ongelmia: lappuja vain yksi." (Vanhempi 5)

Toisetkin olivat havainneet puutteita tiedonkulussa molemmille vanhemmille. Kolme vastaajaa puolestaan kertoi, että yhteistyötä ei ollut lainkaan heidän ja päivähoiton välillä. Yhteistyön olemattomuus kosketti tässä tapauksessa etävanhempia.

"Olematonta, tuntuu että tietoa useampaan sähköpostiin ei vain tule!!!" (Vanhempi 7)

"Käytännössä yhteistyötä ei ole." (Vanhempi 24)

Noin kuudesosa (5/31) vastaajista kertoi yhteistyön pysyneen samanlaisena kuin ennen eroa tai muutoksia ei ollut havaittu. Eräs vastaaja mainitsi käyneensä useita keskusteluja henkilökunnan kanssa. Yksi vastaaja koki yhteistyön olevan pääasiassa tiedottamista. Toinen kertoi päivähoitossa olleen melko vähän puhetta erosta.

Kaksi vastaajaa piti yhteistyötä ymmärtäväisenä. Osa vastaajia piti yhteistyötä asiallisenä. Päiväkodin joustavuutta esimerkiksi huomioidessa lapsen muuttuneita hoitoai-koja kehui kaksi vastaajaa. Kolme vastausta kuvaili yhteistyötä avoimeksi. Yksi vanhemmista avasi aihetta tarkemmin:

"Olen pystynyt avoimesti kertomaan erosta ja sen syistä/seurauksista." (Vanhempi 23)

Vanhempia pyydettiin kuvailemaan, kuinka kumpikin vanhempi on mukana päivähoitoon liittyvässä yhteistyössä. Suurimmassa osassa vastauksista (17/31) lasten äiti hoiti pääsääntöisesti kaiken päivähoitoon liittyvän. Molemmat vanhemmat osallistui-
vat päivähoitoon liittyvään yhteistyöhön kahdessatoista vastauksessa. Viidestä vas-
tauksesta ilmeni etävanhemman, näissä tapauksissa isän, osallistuneen jonkin verran
tai vähän yhteistyöhön. Reilu kolmasosa (11/31) taas kertoi, että etävanhempi ei ol-
lut ollut ollenkaan mukana lapsen päivähoitoon liittyvässä yhteistyössä.

7.3 Päivähoidon antama tuki

Vanhempia pyydettiin kuvailemaan tukea ja sen laatua, jota he olivat saaneet päivä-
hoidon henkilöstöltä eron aikana ja/tai sen jälkeen lapsellensa. Yhdeksän vastaajaa
kertoi, että päiväkodissa oli keskusteltu lapsen kanssa eroon liittyvistä asioista. Nämä
vastaajat avasivat päiväkodin henkilökunnan kuunnelleen, kun lapsi oli puhunut
erosta ja vastanneen lapsen kysymyksiin.

*"Lapsi on päiväkodissa oma-aloitteisesti puhunut erosta ja siihen liittyvistä käytän-
nönjärjestelyistä ja hoitajat ovat jutelleet hänen kanssaan."* (Vanhempi 5)

"On vastattu lapsen esittämiin kysymyksiin." (Vanhempi 25)

Vastaajat kertoivat, että lapsen hankalia tunteita oli ymmärretty ja annettu tukea
lapsen ikävään ja suruun. Eräs vastaus kuvasi, että henkilökunta oli ollut valppaana
havainnoimaan lapsen mahdollisia tunnereaktioita, jotta lasta voitaisiin tarvittaessa
tukea. Yksi vastaaja koki päivähoiton tarjonneen turvallista ja hyvää hoitoa lapsel-
leen. Toinen vastaaja kertoi edellisen tapaan että:

"Lapselle päiväkotitarjoaa turvallista leikkimistä, mukavia kavereita jne." (Vanhempi 20)

Yhden vastaajan mukaan lapselle oli annettu yksilöllistä tukea hyvin ja että henkilökunnalta oli välittynyt aito halu auttaa lasta. Toinen vastaaja koki päivähoidon antaneen lapselleen niin aikaa kuin läheisyyttä, kuten ennenkin. Eräs vastaajista piti toimivaa päiväkodin arkea parhaana tukena lapselleen. Vastaaja piti tärkeänä lämmintä suhtautumista lapseen ja pysyviä hoitosuhteita. Yksi vastaajista kertoi päivähoiton henkilökunnan ottaneen huomioon lapsen tilanteen päivähoitojärjestelyissä. Eräs vastaaja oli iloinen, että:

"Henkilökunta hoitopaikassa on ihana ja tervetullut lisä yksinhuoltajan lapsen sosiaaliseen- ja aikuistukiverkoston" (Vanhempi 21)

Yksi vastaajista kuvaili, ettei henkilökunta ollut puuttunut eroon mitenkään ja suhtautui siihen neutraalisti. Vastaajista kaksi ei osannut sanoa, millaista tukea heidän lapsensa oli saanut, jos oli saanut. Toiset kaksi vastaajaa eivät olleet havainneet muutosta tai päivät olivat näyttäneet samanlaisina kuin ennen. Yksi vanhempi ei ollut kokenut lapsensa saaneen minkäänlaista tukea.

Vanhempia pyydettiin kuvailemaan tukea ja sen laatua, jota he olivat saaneet itselleen eron aikana ja/tai sen jälkeen. Kuusi vastaajaa ei kokenut saaneensa lainkaan tai juurikaan tukea. Yksi vastaaja ei ollut ottanut asiaa puheeksi, eikä näin ollen osannut sanoa millaista tukea olisi ehkä voinut saada. Eräs vastaaja koki saaneensa tukea vain joissakin käytännön asioissa. Kaksi vastaajaa puolestaan ei ollut kokenut tarvetta tuelle, joista toinen avasi asiaa näin:

"Minulle oli henkisesti riittävä se, että tiesin lapsille olevan hyvä ja turvallinen hoitopaikka." (Vanhempi 16)

Vastaajista seitsemän oli pohtinut ja keskustellut eroon ja erityisesti lapseen liittyvistä asioista päivähoiton henkilökunnan kanssa. He kokivat, että heitä oli kuunneltu. Vanhemmista kolme tunsi saaneensa ymmärrystä päivähoiton henkilökunnalta. Yksi vastaajista koki saaneensa tukea vanhemmuuteen ja toiselle oli ehdotettu, että lapsi voisi olla hoidossa pidempään, jotta vanhempi saisi aikaa opiskeluunsa. Yhden vanhemman omalle vapaapäivälle oli järjestynyt lapsen hoitopäivä. Lähivanhempana oma aika on rajallista ja vanhempi oli kokenut tämän tukevan omaa jaksamistaan.

7.4 Toiveet tuesta ja yhteistyöstä

Vanhemmilta kysyttiin, millaista tukea he toivoisivat saavansa päivähoidon henkilökunnalta eron aikana ja sen jälkeen lapsellensa. Noin puolet (15/31) vastanneista toivoi päivähoidon mahdollistavan lapsilleen keskustelua ja lapsen kuuntelemista eroon liittyvissä asioissa. Samoissa vastauksissa korostuivat toiveet ajan antamisessa lapselle ja hänen kysymyksiinsä vastaamisessa.

”Kuuntelua ja keskustelua, kun lapsi itse ottaa asian puheeksi.” (Vanhempi 5)

”Aikaa jutustelulle jos lapsi näyttää sille tarpeita.” (Vanhempi 16)

”Aikaa kuunnella lasta ja hänen tuntojaan tarvittaessa.” (Vanhempi 23)

Vanhemmat toivoivat päivähoidon antavan lapselleen ymmärrystä hänen mahdolliselle reagointitavalle eroon, lapsen mielen myllerrykselle ja yleisesti lapsen tilanteeseen liittyen. Yksi vastaaja halusi, että etenkin akuuteissa erotilanteissa otettaisiin lapsi huomioon ja eroon liittyviä asioita käytäisiin läpi lapsen tasoisesti hänen ymmärryksensä mukaisesti. Kaksi vastaajaa toivoi kirjojen ja satujen lukemista, joissa käsiteltäisiin erilaisia perhemuotoja, kuten sateenkaariperheitä. Kolme muutakin vastaajaa toivoi keskusteluja erilaisista perhe- ja asumismuodoista. Vastaajista kahden mielestä olisi tärkeää painottaa lapselle, että hänellä on yhä sekä isä että äiti, jotka molemmat välittävät hänestä ja koteja on kaksi. Eräs vastaaja painotti, että lapselle tulisi puhua hyvää päivähoidossa hänen molemmista vanhemmistaan.

Neljä vastaajaa toivoi pysyvyyden ja samanlaisuuden jatkumista lapsen arjessa päivähoidossa kotiolojen muutosten vastapainoksi. Näistä yksi vanhempi korosti päiväkodin arjen olevan parasta tukea lapselle. Neljä vastaajaa toivoi päivähoidon antavan lapselleen turvallisuutta. Heistä kaksi toivoi lapsensa ympärille turvallisia ja tuttuja aikuisia, yksi toivoi lapselleen hyvää ja turvallista hoitoa ja neljäs toivoi päivähoidon henkilökunnan luovan lapselle turvallisuuden tunteen päivähoidossa. Kolme vastaajaa tahtoi päivähoidon henkilökunnan tukevan lastaan antamalla lapselle syliä.

”Samaa mitä aina, tukea ja ymmärrystä. Syliaikaa jne.” (Vanhempi 28)

"Päiväkodin arki on parasta tukea. Lapsen kysymyksiin vastaaminen, mutta ei eroa tarvitse sen enempää ruotia. Lapselle puhutaan hyvää molemmista vanhemmista ja luodaan turvallinen olo." (Vanhempi 31)

Yksi vastaajista halusi tiedotusta ja yhteistä keskustelua, mikäli lapsen käytöksessä ilmenee jotakin poikkeavaa. Toinen vastaaja toivoi päivähoiton henkilökunnan tarkkailevan lastaan enemmän ja antavan hänelle enemmän positiivista huomiota. Eräs puolestaan toivoi varhaiskasvattajilta mahdollista arviointia lapsen tarpeesta päästä keskustelemaan ammattiauttajan kanssa vanhempien erosta.

Vanhempia pyydettiin kertomaan millaista tukea he toivoisivat saavansa itselleen päivähoiton henkilökunnalta eron aikana ja sen jälkeen. Seitsemän vastaajaa ei kokenut erityistä tarvetta tuelle. Kaksi vanhempaa toivoi saavansa tiedon päivähoidolta siitä, mikäli lapsen kanssa on keskusteltu erosta tai mikäli lapsi on kysynyt siitä. Kolme vastaajaa toivoi saavansa ymmärrystä päivähoiton puolelta, joista yksi toivoi lisäksi inhimillisyyttä. Eräs vastaajista tahtoi puolueettomuutta ja lapsen edun puolustamista tarvittaessa. Yksi vastaajista toivoi:

"samanlaisuuden jatkumista" (Vanhempi 29)

Tulkitsimme vastauksen tarkoittavan toivetta arjen pysyvyyden jatkumisesta, tämän luodessa osaltaan turvallisuudentunteita niin lapselle kuin vanhemmille. Eräs vanhempi koki erityisesti eron jälkeen haasteelliseksi löytää aikaa vasu -keskusteluihin osallistumiseen työssäkäynnin lomassa. Yksi vastaaja toivoi tiukassa tilanteessa kannustamista, jota hän koki myös saaneensa.

Yksi vastaajista toivoi avointa keskustelua myös ongelmista. Vastaavasti toinenkin vanhempi toivoi henkilökunnan kyselevän kuulumisia ja selvittävän mahdollisen ulkopuolisen avun tarpeen. Eräs vanhempi arvosti sitä, että päivähoidosta osataan ohjata perheneuvolaan.

"En itse tarvitse tämän enempää. On hyvä, että päivähoidosta osataan ohjata perheneuvolaan tarvittaessa. Erojakin on monenlaisia joten ehkä haasteena päivähoiton kohdalla on tunnistaa mikä on tarve kenenkin kohdalla." (Vanhempi 10)

”Akuutissa tilanteessa on hyvä että kannustetaan ja kysytään vaikka kuulumiset tarkemmin. Myös ihan konkreettista kysymistä tarvitsisiko/onko hakenut apua muualta erotilanteessa ---> ettei kukaan jäisi yksin.” (Vanhempi 19)

Vanhemmilta kysyttiin, kuinka heidän mielestään yhteistyötä päivähoidon kanssa voitaisiin kehittää. Vanhemmista kaksi piti riittävänä tiedon välittämisen lähivanhemmalle, mikäli erosta on keskusteltu lapsen kanssa. Viisi vastaajaa toivoi keskusteluja henkilökunnan kanssa. Neljä heistä ehdotti tehostettuja keskusteluja tai hoitopalaveria eroon ja lapsen hoitoon liittyvistä asioista sekä lapsen tukemisesta. Kaksi edellisistä korosti, että näissä keskusteluissa voitaisiin kysellä enemmän vanhemman ja lapsen kuulumisia, vointia ja jaksamista, toiveita tilannetta koskien sekä lisätuen tarvetta.

”Eron tapahduttua voisi olla hyvä pitää hoitopalaveri, jossa sovitaan, miten lasta voidaan tilanteessa tukea. Samalla voisi käydä läpi lapsen huoltajuus ym. asiat. Muuten näistä puhutaan vain nopeasti lasta hakiessa tai viedessä.” (Vanhempi 23)

”Käydä vaikka tehostettua kahdenkeskistä keskustelua vanhemman ja lapsen jaksamisesta/voinnista. Tarvisiko ulkopuolista lisätukea. Tai onko vanhemmalla toiveita tilanteessa henkilökunnalle. Paljon syyliä! (jos lapsi on pieni!)” (Vanhempi 19)

”Lapsen lähihoitaja/opettaja voisi mielestäni rohkeasti kysyä kuulumisia, jaksamista ja puhua perheen kanssa erosta. Eron ei pitäisi olla vaikea puheenaihe.” (Vanhempi 17)

Eräs vastaaja kertoi lähivanhempana eroperheiden ajankäytön olevan haastavaa ja päivähoito voisi huomioida tämän käymällä läpi joitain käytännön asioita sähköpostitse tai kotikäynneillä. Toinenkin vastaaja ehdotti, että henkilökunta tiedottaisi ja informoisi enemmän sähköpostitse, kuitenkin hieman erilaisesta näkökulmasta, sillä tiedot eivät olleet kulkeutuneet hänelle hänen asuessaan toisella paikkakunnalla. Yksi vastaajista puolestaan toivoi, että päivähoidon viikko-ohjelman saisi paperiversiona kotiin.

Vastaajilta kysyttiin, kuinka he toivoisivat päivähoidon huomioivan molemmat vanhemmat. Tasapuolista molemmat vanhemmat huomioivaa yhteistyötä toivottiin useimpien vastausten kohdalla. Lähes puolet vastaajista (14/31) toivoi päivähoitolta

tasavertaista ja molemminpuolista yhteistyötä ja tiedottamista myös etävanhemmalle, joista osa nosti jälleen esiin toiveet informaation välittämisestä sähköpostin kautta molemmille vanhemmille.

”Sähköposti -infot molemmille.” (Vanhempi 8)

”Että lapseen liittyvät asiat kerrotaan molemmille ja molemmat vanhemmat pidetään ajantasalla.” (Vanhempi 12)

”Aktiivinen viestintä molemmille vaikka toinen olisikin ”etävanhempi”.” (Vanhempi 16)

”Äitinä koen että minulta kysytään isän osallistumisesta jne. vaikka kysymys tulisi esittää/sovittaa isälle. Olen vain lapseni äiti en exäni. Eli ei kuormitusta yhtään enempeä asioiden hoidosta toiselle!!” (Vanhempi 19)

Yksi vastaajista kertoi, että hänen tapauksessaan etävanhempi oli otettu huomioon ja hänelle oli tuotu esille, että hänkin on tervetullut päiväkodin eri tilaisuuksiin. Tätä hän arvosti. Erään vastaajan mielestä päivähoidon henkilökunnan tulisi ottaa vanhemmat huomioon heidän oman kiinnostuksensa mukaan yhteistyötä kohtaan.

8 Pohdinta

8.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tässä luvussa käsittelemme ja analysoimme keskeisimpiä tutkimustuloksia teemoitain. Näitä teemoja ovat *Perheiden saama tuki, Kasvatuskeskustelut ja varhainen tuki, Eronneiden vanhempien kohtaaminen, Yhteistyö ja molempien vanhempien huomioiminen, Turvallinen ja pysyvä arki, Tutut ja turvalliset ihmissuhteet, Lapsen kuunteleminen ja keskustelut lapsen kanssa sekä Sadut ja lastenkirjallisuus*. Teemoissa syvennymme tarkastelemaan eroperheiden kokemuksia ja toiveita yhteistyöstä ja tuesta. Pohdimme, kuinka perheiltä saatua tietoa voidaan hyödyntää kehitettäessä päivähoidon tarjoamaa tukea eroperheille sekä yhteistyötä perheiden ja päivähoidon välillä. Vertaamme tutkimustuloksia muihin aihealueen tutkimuksiin ja teoriaan.

Suurin osa vastaajien lapsista oli eron hetkellä alle kouluikäisiä. Lasten matalaan ikään vaikutti mahdollisesti kyselyn kohdistaminen perheille, joiden lapsi(a) on päiväkodissa tai esikoulussa. Soili Poijula (2007, 235) osaa kuitenkin kertoa, että eron tapahtuessa suurin osa, noin 60 % eroperheiden lapsista on pieniä, korkeintaan ala-asteikäisiä. Myös Jari Sinkkosen (2011, 173) mukaan alle 3-vuotiaiden lasten vanhempien erojen määrä on kasvanut.

Vastaajista lähes kaikki kertoivat heidän lastensa huoltajuuden olevan yhteishuoltajuus. Tiina Hokkanen (2005, 91) on havainnut väitöskirjassaan vanhempien valitsevan yhteishuoltajuuden turvatakseen molempien vanhempien osallisuuden lapsensa elämään. Tämä toteutuessaan mahdollistaa lapsen säilyttävän lämpimät välit molempiin vanhempiinsa, mikä on lapselle eduksi ja hänen oikeutensa mukaista.

Äitinsä kanssa asuivat useimpien vastaajien lapset. Vastaajista reilu kolmasosa oli sopinut lastensa asumisen pääosin puoliksi molempien vanhempien luona, esimerkiksi vuoroviikoin. Äidin ja lapsen muodostamia perheitä oli Suomessa vuoden 2014 loppuun mennessä 18 % lapsiperheistä ja isän lapsensa kanssa muodostamia perheitä oli alle 3 % (Suomen virallinen tilasto 2015c). Näissäkin tilastollisesti yhden vanhemman perheissä lapsen asuminen voi olla järjestetty vuoroviikoin, mutta tilastot eivät kerro, kuinka paljon vuoroasumista Suomessa tapahtuu. Lapsen on oltava virallisesti kirjoilla vain jommankumman vanhemman luona (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. n.d.).

Perheiden saama tuki

Kyselyyn vastanneet vanhemmat kertoivat, että päiväkodissa oli keskusteltu lapsen kanssa eroon liittyvistä asioista. Henkilökunta oli kuunnellut lasta ja vastannut lapsen kysymyksiin. Eräs vanhempi oli kokenut päivähoidon antaneen lapselleen niin aikaa kuin läheisyyttä ja piti tärkeänä lämmintä suhtautumista lapseen. Vilma Saastamoinen (2013) on tutkinut eroperheiden tukemista päiväkodeissa henkilökunnalle osoitetulla kyselyllä. Hänen tutkimustuloksensa osoittivat samankaltaisuuksia, kuten eroperheiden lapsia oli tuettu läsnäoloa ja läheisyyttä antamalla sekä keskustelemalla heidän kanssaan. (Saastamoinen 2013, 2.)

Saastamoisen (2013, 2) tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajat olivat tarjonneet vanhemmille eron hetkellä henkistä tukea. Tutkimuksemme havaitsi vastaavasti, että vanhemmat olivat kokeneet henkilökunnan tukeneen heitä keskustelemalla heidän

kanssaan eroon ja lapseen liittyvistä asioista. Vanhemmat olivat kokeneet tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi. Kriisissä lähipiirin antama emotionaalinen tuki on merkittävässä asemassa erosta toipuvalle. Niin lapset kuin aikuiset tarvitsevat kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen kokemuksia ja ymmärrystä heidän tilanteeseensa.

Osa kyselyyn vastanneista vanhemmista ei tiennyt oliko lapsi saanut hoidossa tukea. Eräs vanhempi ei ollut kokenut lapselleen annettavan ollenkaan tukea. Näistä syistä vanhempien kanssa käytävät avoimet keskustelut ovat tärkeitä ja niitä tulisikin järjestää varhaiskasvattajien toimesta.

Kasvatuskeskustelut ja varhainen tuki

Osa vanhemmista toivoi kasvatuskeskusteluja ja lapsen hoitoon liittyvää palaveria, jossa voitaisiin käsitellä eroon ja lapsen hoitoon sekä lapsen tukemiseen liittyviä asioita. Vanhemmat toivoivat, että keskusteluissa olisi mahdollista kysyä kiireettömästi vanhemman ja lapsen kuulumisia, voinnista ja jaksamisesta. Niissä olisi myös mahdollista kysyä toiveita lapsen hoidon suhteen ja lisätuen tarpeen mahdollisuuksista.

Myös Frilander, Kuokkanen ja Tuura (2007, 50) havaitsivat tutkimuksessaan, että vanhemmat arvostivat heidän oman henkilökohtaisen jaksamisensa huomioimista. Tutkimuksessa eronneiden vanhempien toiveena oli avoin, keskusteleva vuorovaikutus päivähoidon kanssa. Vanhemmat pitivät päivittäin ja kuukausittain käytäviä laajempia keskusteluja yhteistyötä helpottavana. Lisäksi he toivoivat, että niiden mahdollisuus tulisi erikseen pyytämättä työntekijöiden puolelta. Vanhemmat odottivat lisäksi vanhemmuuden tukemista sekä perheen kokonaisvaltaista huomioimista (Frilander, Kuokkanen ja Tuura 2007, 53).

Perheen hajotessa ja sen uuden uoman muotoutuessa vanhemmat ja lapset tarvitsevat tukea hyvin erimuotoisesti ja yksilöllisesti (Kääriäinen 2008b, 91). Vanhempien erotessa voisi olla suotavaa järjestää lapsen varhaiskasvatussuunnitelman päivitys varhaiskasvatushenkilöstön kanssa, jolloin olisi mahdollista käsitellä lapsen ja perheen asioita sekä lapsen päivähoitoa. Tämä mahdollistaisi erosta ja siihen liittyvistä, lapseen vaikuttavista käytännön järjestelyistä keskustelemisen. Lisäksi olisi aikaa kysyä kiireettömästi perheen jaksamisesta. Vanhemmat toivoivat päivähoidon henkilökunnan tarkkailevan lastaan ja keskustelevan heidän kanssaan, mikäli lapsen käytöksessä ilmenee jotakin poikkeavaa. Vanhempien ero voi olla syy lapsen erityisen tuen

tarpeelle. Tällöin vanhempien kanssa yhdessä sovitut käytännöt ja tuen muodot päivähoiton arjessa tulisi järjestää lapselle, tarvittaessa moniammatillisessa yhteistyössä.

Tutkimukseen osallistuneilta vanhemmilta ilmeni toive tuen tarpeen arvioimisesta ja ohjauksesta tarvittaessa esimerkiksi perheneuvolaan. Olisi hyvä, että päivähoidossa keskustellaan vanhempien kanssa heidän yleisestä voinnistaan ja jaksamisestaan, jotta perhe voisi saada tarvitsemaansa tukea. Tämä tulisi tehdä kunnioittaen perheen yksityisyyttä, tungettelematta. Vanhemmalta voidaan kysyä, onko jotakin mitä voidaan tehdä heidän hyväkseen tai onko jotakin mistä hän ehkä tahtois jutella tai kysyä. Lastensuojelun Keskusliiton (2008) mukaan eroon päätyneet vanhemmat eivät useinkaan tunne kaikkia palveluja eivätkä ehkä osaa hakeutua niiden piiriin. He eivät ehkä ole kiinnostuneita hakemaan apua, jos eivät usko niistä olevan hyötyä. Vanhemmille voi myös olla vaikeaa erokriisinsä keskellä löytää motivaatiota hakea apua. (Lastensuojelun Keskusliitto 2008, 44.) Varhaiskasvattajien olisi hyvä tuntee joitain ero-perheille soveltuvia palveluita. Kasvattajat voisivat motivoida vanhempia hakeutumaan niihin korostaen, että palvelusta voisi olla apua perheen tilanteeseen.

Tuen antamisessa työntekijöitä auttavat tiedot lapsesta ja perheen elämäntilanteesta (Järvinen ym. 2009, 15–16). Kaikki vastaajat eivät juuri olleet puhuneet erostaan päivähoiton henkilökunnan kanssa. Vanhempien päätösvaltaa yksityisyyteensä liittyen tulee kunnioittaa. Kuitenkin lasta koskevista asioista on hyvä tietää päivähoidossa, jotta lapsen tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan ja lasta voitaisiin tukea parhaalla mahdollisella tavalla. Frilanderin ja muiden (2007, 52) päiväkotikäisten lasten eronneille vanhemmille osoittamassa kyselyssä lähes kaikki vastaajat pitivät tilannettaan henkilökohtaisena asiana, mutta toivoivat siitä huolimatta avointa vuorovaikutusta varhaiskasvattajien kanssa. He toivoivat yksityisyyden kunnioittamista, mutta toisaalta tiedostivat perheen tilanteen tietämisen olevan varhaiskasvattajille tärkeää (Frilander ym. 2007, 54).

Toisinaan voi olla tarpeen rohkaista vanhempia näkemään lapsen näkökulma ja lievittämään eron vaikutuksia lapseen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 246). Kyselyyn osallistuneilta vanhemmilta välittyikin toive lapsen edun puolustamisesta tarvittaessa. Joskus lapsen etu ja sen huomioiminen on nostettava esiin keskusteluissa vanhempien kanssa. Kääriäisen (2008b, 91) mukaan eron vaikutuksia lapsen kasvuun ja

kehitykseen ei vielä tarpeeksi tunnusteta ja tunnusteta. Koska eroaminen herättää eronneissa vanhemmissa vahvoja tunteita, voi erosta ja sen haitoista puhuminen olla vaikeaa (Sinkkonen 2011, 173). On ymmärrettävääkin, että eron negatiivisia vaikutuksia erityisesti lasta koskien ei ehkä haluta myöntää. On selvää, että ero nostattaa suuria tunnemyrskyjä eroavissa vanhemmissa. Perheen ilmapiiri, vanhempien mieliala sekä samanaikaiset elämänmuutokset saavat lapsen mielen vähintäänkin yhtä suureen myllerrykseen. Erokriisin hetkellä vanhemmat voivat kokea voimattomuutta havainnoida lasten tunteita ja ajatuksia (Sinkkonen 2011, 173). Tässä tärkeässä tehtävässä varhaiskasvattajat voivat toimia vanhempien apuna.

Varhaiskasvattajan tulisi kyetä havainnoimaan ja tunnistamaan erilaisia lapsen käyttökseen liittyviä tekijöitä ja jakamaan ne vanhempien kanssa hienovaraisuutta käyttäen. Vanhemmilta voidaan kysyä ovatko he huomanneet lapsen käyttäytyvän joissakin tilanteissa eri tavalla kuin ennen ja näin herättää heitäkin pohtimaan lapsen tilannetta. Vanhemmille voi esittää esimerkkejä siitä, kuinka lapset usein reagoivat erilaisiin elämänmuutoksiin. Näiden asioiden yhdessä pohtiminen voi olla avartavaa. Kaiken lähtökohtana tulisi olla lapsen ja koko perheen auttaminen ja tukeminen vaikeassa elämäntilanteessa. Vanhemmille voi antaa neuvoja ja vinkkejä kuinka lapsen kanssa olisi hyvä erotilanteessa menetellä lapsen etua ajatellen.

Eronneiden vanhempien kohtaaminen

Vanhemmat toivoivat varhaiskasvatushenkilöstöltä muun muassa ymmärrystä, inhimillisyyttä, kannustusta ja puolueettomuutta. Frilanderin ja muiden (2007) tutkimus osoitti vanhemmilta samankaltaisia toivomuksia. Lapsiperheiden vanhemmat toivoivat kasvattajien käyttäytyvän avioerotilanteen aikana puolueettomasti, myötätuntoisesti ja avoimesti (Frilander ym. 2007, 48). He toivoivat vanhempien kohtaamisessa tasa-arvoa, ennakkoluulottomuutta ja ammatillisuutta (Frilander ym. 2007, 54). Kysyttäessä suhtautumisesta vanhempiin avioerotilanteessa myös varhaiskasvattajien vastauksista korostuivat neutraalius, puolueettomuus ja empaattisuus. (Frilander ym. 2007, 48.) Vastaavasti Annukka Pursin kandidaatin tutkielmassa *Ero lapsiperheessä - varhaiskasvattajien käsityksiä päivähoiton ja eroperheiden välisestä kasvatuskumppanuudesta* varhaiskasvattajat mainitsivat puolueettomuuden yhdeksi tärkeimmäksi osaksi omaa asemaansa eroperheiden kohtaamisessa (Pursi 2012, 63).

On tärkeää, että eron kokenut vanhempi saisi tunteen siitä, että häntä kuunnellaan, hänet otetaan vakavasti ja että hänen mielipiteillään ja asioillaan on merkitystä. Tämä on vanhemman kunnioittamista. Varhaiskasvattajalta vaaditaan muun muassa hienotunteisuutta ja empatiataitoja. Aito kohtaaminen vaatii aktiivista läsnäoloa, näkemistä, kuulemista ja toiselle vastaamista (Marjamäki ym. 2015, 30). Useinkaan ihmiset eivät puhu asioistaan, ellei niistä varta vasten kysytä, olla oikeasti kiinnostuneita ja anneta mahdollisuutta puhua (Marjamäki ym. 2015, 89). Kuunteleminen, ymmärtäminen ja voimavarojen tukeminen ovatkin keskeisiä asioita, kun autetaan kriisissä olevaa (Ruishalme & Saaristo 2007, 108).

Frilanderin ja muiden (2007, 48) tutkimustuloksissa päiväkodin työntekijät kokivat kuuntelijan roolin merkittäväksi tavaksi suhtautua lapsiperheiden muuttuvaan elämäntilanteeseen vanhempien kertoessa heille avioerosta. Myös Pursin (2012, 63) tutkimuksessa varhaiskasvattajat korostivat sitä, että kun kasvattaja kuulee vanhempien erosta, tulisi hänellä olla aikaa kuunnella vanhempia. Kuuntelun lisäksi läsnäolo, empaattisuus, kunnioitus ja hyväksyntä tulisi olla osa jokaisen vanhemman kohtaamista, oli ihmisellä ero takana tai ei. Yhteistyössä eronneiden vanhempien kohdalla ehkä näiden, mutta erityisesti puolueettomuuden ja hienovaraisuuden voidaan ajatella korostuvan. Lisäksi on hyvä huomioida oma suhtautumisensa ja säilyttää ammatillinen työote. Vanhemmat toivoivat osakseen ymmärrystä ja inhimillisyyttä, jotka liittyvät empatian osoittamiseen vanhemmille. Tässä on tärkeää vanhemman kohtaaminen aidosti läsnäolevasti. Tutkimuksemme tulokset muiden lähteiden ohella viittaavat siihen, että eroperheiden tukemisessa keskustelut lapsen ja vanhempien kanssa sekä heidän kuulemisensa voidaan nähdä hyvin merkittävänä asiana.

Yhteistyö ja molempien vanhempien huomioiminen

Suurin osa vastaajista oli tyytyväisiä perheiden ja päivähoidon väliseen yhteistyöhön, mutta osa heistä oli huomannut puutteita tiedonkulussa molemmille vanhemmille. Tasapuolista molemmat vanhemmat huomioivaa yhteistyötä toivottiinkin useimpien vastausten kohdalla. Vanhempien mielestä yhteistyössä tulisi huomioida myös vanhempien kiinnostus yhteistyötä kohtaan. Tätä valintaa tulisikin kunnioittaa.

Tiedottaminen sähköisesti esimerkiksi sähköpostitse nousi esiin useammassakin vastauksessa. Vanhemmat toivoivat sähköpostilla informointia helpottamaan arkea ja

asioiden muistamista, mutta sitä toivottiin erityisesti siksi, että näin myös etävanhemmat kyettäisiin tavoittamaan tasapuolisesti. Myös Frilander ja muut (2007, 49) havaitsivat tutkimuksessaan, että vanhemmat pitivät tärkeänä etävanhemman joustavaa huomiointia. He toivoivat lasta koskevien ilmoitusluontoisten asioiden kulkeutumista pyytämättä molemmille vanhemmille. Erityisesti etävanhemmat olivat toivoneet lähestymistä sähköpostitse esimerkiksi kuvien ja kertomusten muodossa (Frilander ym. 2007, 53).

Pursin (2012) tutkimuksessa nousi esiin havainto, jonka mukaan kasvattajat kokivat tärkeäksi kasvatuskumppanuuden tasapuolisuuden. Tasapuolisuus kuitenkin tiedotettiin lähinnä puheen tasolla ja käytännön tasolla hyväksyttiin ikään kuin hiljaa myös kasvatuskumppanuuden eriarvoisuus ja yhteistyön korostuminen lähinnä lähivanhemman kanssa. Kasvattajan rooli eriarvoistavana kumppanina näyttäytyi erityisesti tiedottamiskäytännöissä ja kasvatuskeskustelujen toteuttamisessa. Tutkimuksen mukaan tiedottaminen tapahtui usein automaattisesti vain lähivanhemmalle. (Pursi 2012, 64.) Varhaiskasvattajien tulisikin pohtia niitä toimia, joilla voidaan huomioida etävanhemmat tasavertaisesti ja vähentää omaa roolia eriarvoistavana kasvatuskumppanina.

Karilan (2006) mukaan ajoittain päivähoidon ammattilaiset esittävät huolta siitä, etteivät vanhemmat ole kiinnostuneita yhteistyöstä saati valmiita kumppanuuteen. Hän pohtii, millaiset mahdollisuudet vanhemmilla on todellisuudessa osallistua lapsensa päivähoitokasvatusta koskevissa ratkaisuissa. (Karila 2006, 104.) Kasvatuskumppanuudessa on kysymys paitsi vanhempien ja henkilöstön asennoitumisesta yhteiseen kasvatustehtävään myös sen konkreettisesta organisoinnista ja sopimisesta molemmille osapuolille sopivalla tavalla (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 31). Lapsen päivähoitoa ja kasvatusta koskeva tiedon vaihto liittyy oleellisesti päivähoiton ja vanhempien yhteiseen kasvatustehtävään. Asioista tiedottamiset tulisi sopia niin, että ne sopisivat kaikille ja olisivat myös käytännönläheistä toteuttaa. Perheiden elämäntilanne, tarpeet ja toiveet tulisi ottaa huomioon yhteistyökäytäntöjä suunniteltaessa. Informointi sähköpostitse voisi parantaa päivähoiton ja etävanhemman välistä yhteistyötä. Voisi myös ajatella, että kaikille ryhmän vanhemmille suunnatun lasten päivähoitoon liittyvän informaation sähköpostin lähettäminen olisi

helpompaa kuin vastaavan kirjeen tulostaminen ja mahdollisesti leikkaaminen ja jakaminen kaikille.

Turvallinen ja pysyvä arki

Kyselyyn osallistuneiden vanhempien vastauksissa nousivat toiveet arjen pysyvyydestä ja samanlaisuuden jatkumisesta lapsen arjessa päivähoitossa kotioloissa tapahtuvien muutosten vastapainoksi. Kasvatustieteiden tohtori Taina Kyrönlampi-Kylmäsen (2010, 130) mukaan arjen rutiinien palauttaminen on tärkeässä asemassa auttamassa lasta selviytymään vanhempien eron tuomista elämänmuutoksista. Lasten kyky ymmärtää aikaa ja sen kulumista on vielä kehittymätön, joten säännöllisten rutiinien ylläpito antavat turvallisuuden tunteen lapselle. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 130.) Tutut rutiinit ja lapsen kanssa puhuminen palauttavat lapsen luottamuksen siihen, että hänestä pidetään huolta myös jatkossa (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 134). Päivärytmin perusrakenteeseen tulisikin päivähoitossa kiinnittää erityistä huomiota (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 33). Lisäksi arjen tapahtumia tulisi sanoittaa lapselle. Tämä auttaa sisäistämään arjen rytmiä. (Marjamäki ym. 2015, 74.) Kuvitus päivän kulusta auttaa osaltaan lasta sisäistämään päivän rakennetta.

Aikuisille ennakoitavuus ja toistettavuus arjessa mahdollistavat keskittymisen muihin tehtäviin ja asioihin, eivätkä edellytä juurikaan tietoista ajattelua. Arkisten rutiinien mielekkyys olisikin hyvä tiedostaa osana elämän mielekkyyden kokemista. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 19.) Ero tuo mukanaan paljon muutoksia vanhempien elämään ja on tärkeää, että vanhempienkin elämässä jotkin asiat pysyisivät ennakoitavissa. Arjen säännöllisyyden voidaan ajatella auttavan aikuisenkin arjessa jaksamista.

Tutut ja turvalliset ihmissuhteet

Vastauksista nousivat esiin vanhempien toiveet lasta ympäröivistä turvallisista ja tutuista aikuisista. Vaikeassa elämäntilanteessa lapsi tarvitseekin erityisesti hänestä välittävien turvallisten aikuisten läsnäoloa ja tukea (Marjamäki ym. 2015, 45, 88). Vanhempien vastauksissa toivottiin päivähoitajan antavan ymmärrystä lapsen tilanteeseen, mahdolliselle reagointitavalle eroon ja erilaisille mielen myllerryksille.

Lapsi kokee maailman sekä eroon liittyvät asiat vaikeaksi eri tavalla kuin aikuinen. Lapsi tarvitsee ymmärrystä ja lapsen kommentteihin ja ajatuksiin pitää suhtautua

kunnioittavasti. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 52.) Turvallinen ihmissuhdeverkosto luo mahdollisuuden jakaa tunteita, joita ero on aiheuttanut (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 135). Sosiaalinen verkosto on ensiarvoisen tärkeää lapselle silloin, kun vanhempien oma kyky tukea lasta on heikentynyt. Tärkeää on se, että lapsella olisi joku aikuinen vanhempien lisäksi, joka voisi nähdä lapsen myötätuntoisesti ja olla lapsen turvana. (Poijula 2007, 148.)

Kyselyn vastauksista nousivat toiveet ajan, sylin ja läheisyyden antamisesta lapselle. Kiiänmaa (2008, 103) kertoo, että lapsi, jonka vanhemmat ovat eronneet, kaipaa päivähoitossa paljon huomiota. Lapsen huomioimiseen tulisi varata riittävästi aikaa ja lapselle tulisi tarjota syliä (Kiiänmaa 2008, 102). Lapsen omanarvontunne voi olla laskeutunut ja sen vahvistaminen auttaa lasta selviytymään vanhempiensa erosta. Omanarvontunnetta on tuntea olevansa arvokas sellaisena kuin on. (Kääriäinen 2008a, 46.) Lapsi tarvitsee syliä ja läheisyyttä erotilanteessa tavallista enemmän, sillä kosketus liittyy omanarvontunteen lisäämiseen (Niemelä & Kääriäinen 2008, 53).

Lapsen tulee saada kokea olevansa rakastettu, hyväksytty ja arvostettu sellaisena kuin on, hyvine ja huonoine puolineen (Ojanen ym. 2011, 203). Hänen pitää saada kokemuksia kohdatuksi ja kuulluksi tulemisesta. Sensitiivinen kasvattaja on herkkä havaitsemaan lapsen tarpeita, milloin hän tarvitsee apua ja lohdutusta. Tällainen kasvattaja kannustaa ja käyttää myönteistä ja avointa tunneilmaisua lasten kanssa toimissaan. (Marjamäki ym. 2015, 29–31.) Kun kasvattaja kuuntelee lasta ja huomioi hänen tunteensa sekä tarjoaa turvaa ja lohdutusta, lapsi saa kokemuksen aikuisen ymmärtävyydestä ja hyväksynnästä. Kun lapsi saa rakkautta, kokee hän itsensä merkitykselliseksi ja arvokkaaksi. (Marjamäki ym. 2015, 37.)

Lapsi tarvitsee arjessaan pysyviä ja turvallisia aikuisia, joten henkilökunnan vaihtuvuutta lapsiryhmässä tulisi pyrkiä välttämään. Lapsen omahoitajuudella voidaan lisätä lapsen perusturvallisuuden tunnetta päivähoiton arjessa. Kasvattajan olisi tärkeää antaa lapselle emotionaalista tukea, aikaa, syliä ja lohdutusta sekä olla aidosti läsnä.

Lapsen kuunteleminen ja keskustelut lapsen kanssa

Vastaajat toivoivat päivähoiton mahdollistavan lapselleen keskustelua, lapsen kuuntelemista ja kysymyksiin vastaamista eron liittyvissä asioissa. Kääriäinen (2008b, 90)

on havainnut tutkiessaan lasten kokemuksia erosta, että lapset pohtivat vanhempien erotessa hyvin konkreettisia ja arkisia asioita. Aikuisten tulisikin pysähtyä lasten kysymysten ääreen ja antaa niille tilaa ja aikaa. Kääriäisen (2008b, 91) tutkimus toi ilmi, että mikäli lapsella on lähellä luotettavia aikuisia, joiden kanssa keskustella, voi lapsi kokea elämänsä turvalliseksi hetkellisistä hankaluuksista ja vanhempien voimattomuudesta huolimatta.

Lapsi ei välttämättä halua puhua tunteistaan, koska ei halua huolestuttaa vanhempiaan. Jos lapsi ei saa läheisiltään tukea ja ymmärrystä, hän saattaa oppia, ettei järkyttävistä asioista kannata puhua. (Poijula 2007, 150.) Lapselle tulisikin antaa tunne siitä, että mistä tahansa saa puhua ja että häntä kuunnellaan. Kun lapsen kuuleminen tapahtuu oikein ja lapseen on muodostettu luottamus, lapsen oikeat ja aidot mielipiteet, kokemukset ja ajatukset tulevat kuulluiksi (Mäkijärvi 2014, 41).

Muutamassa vastauksessa ilmeni toive eroon liittyvien asioiden läpikäymisestä lapsen tasoisesti ja hänen ymmärryksensä mukaisesti. Mäkijärven (2014) mukaan lapselle tulisi sallia tilaisuus puhua ja kertoa itse omia näkemyksiään erosta ja sen vaiheista. Kasvattajan tulisi odottaa, että lapsi kokee olonsa tarpeeksi turvalliseksi kertoa eroon liittyvistä asioista. (Mäkijärvi 2014, 105.) Lapselle tulee sallia mahdollisuus kaikkiin kysymyksiin ja näihin tulisi yrittää vastata (Mäkijärvi 2014, 57). Pieni lapsi voi kuvitella olevansa syyllinen vanhempiensa eroon. Siksi on tärkeää keskustella erosta riittävän paljon ja vakuuttaa lapsen syyttömyys siihen. Kun vanhempien tilanne rauhoittuu, myös lapsi rauhoittuu. (Kiiänmaa 2008, 103.) Jotta varhaiskasvattaja kykenee vastaamaan lapsen kysymyksiin, olisi toivottavaa että vanhemmat kertovat eroon liittyvistä asioista ja muutoksista, jotka koskettavat lapsen elämää.

Osa lapsen kokemista tunteista voi olla hänelle uusia ja hämmentäviä. Myötäelämisen taito on tärkeä asia, koska silloin kasvattaja pystyy todella ymmärtämään, miltä lapsesta tuntuu (Hellsten & Pihlaja 1999, 61). Lapsi ei välttämättä osaa nimetä omia tunteitaan ja aikuinen voi toimia tukena tässä sanoittamalla niitä. Lapsen kanssa tunteita voidaan käsitellä myös lukemalla eroaiheisia kirjoja, piirtämällä ja leikkimällä (Koskela 2009, 23.)

Sadut ja lastenkirjallisuus

Vanhemmat toivoivat erilaisten perhemuotojen käsittelyä keskustellen sekä kirjojen ja satujen muodossa. Yksi varteenotettava kirja lapselle luettavaksi voisi olla *Niilon uusi perhe* (2008), joka on lämmin ja empaattinen tarina lapsille ja joka kertoo uuden perheen syntyisestä. Kirjassa käydään läpi lapsen näkökulmasta monia erilaisia tunteita, joita oman vanhemman uuden kumppanin tulo elämään ja muutto saattavat tuoda tullessaan, kuten esimerkiksi hermostuneisuutta ja mustasukkaisuutta. Kirjassa pohditaan myös sellaisia asioita, kuin miksi oma vanhempi tarvitsee hänen uutta puolisoaan ja säilyykö muualla asuva etävanhempi vielä lapsen elämässä uuden kumppanin tulon jälkeenkin. Kirja tukee lasta vaikeassa tilanteessa, kun perhe-elämä muuttuu erilaiseksi. Kirjan lopussa on vanhemmille vinkkejä, kuinka he voivat auttaa lasta sopeutumaan uuden perheen elämään. (Endres & Paule 2008.)

Oivana vaihtoehtona yhteisiin lukuhetkiin soveltuu myös kasvatustieteiden tohtori ja satujen tutkija Hilikka Ylösen (2007) toimittama kirja: *Satulaivan matkassa – sadut apuna vanhempien erotessa*. Teos soveltuu niin vanhempien kuin kasvatusalan ammattilaistenkin käyttöön. Ylösen (2007, 7) teos sisältää kokoelman saduista, joiden tarkoituksena on käsitellä vanhempien eroa niitä apuna käyttäen. Kirjasta löytyy jokaisen sadun jälkeen keskustelua avaavia kysymyksiä, joita apuna käyttäen voidaan peilata lapsen tuntemuksia satujen herättämiin mielikuviin. Kirja sisältää lisäksi erilaisia tunteisiin ja satuihin liittyviä tehtäviä, joita on mahdollista tehdä yhdessä lapsen kanssa. Kirjan lopussa esitellään lista kuvakirjoista, jotka voivat olla avuksi eron käsittelyssä. (Ylönen 2007, 7.)

Vanhempiensa eron kohdannut lapsi tarvitsee myönteisiä mielikuvia selviytymiseen ja uskoa parempaan. Sadut ja tarinat ovat hyvä keino näiden mielikuvien luomiseen. (Kiiänmaa 2008, 97.) Satujen erilaiset selviytymistarinat luovat uskoa siihen, että vaikeista tunteista ja elämänhaasteista voi selvitä (Marjamäki ym. 2015, 15). Sadut tarjoavat lapselle keinoja käsitellä vanhempiensa eroa ja selviytyä siitä. Kasvattajien tulisi tarjota ja lukea satuja lapsille monipuolisesti.

8.2 Yhteenveto

Tutkimuksen avulla saatiin tietoa siitä, kuinka päivähoidon henkilöstö voi tukea eroperheen lasta ja vanhempia sekä kuinka yhteistyötä perheiden ja päivähoidon välillä voidaan kehittää. Eroperheitä tulisi tukea järjestämällä päivähoidossa yhteisiä kasvatuskeskusteluja, joissa on mahdollista käydä läpi perheen tilannetta ja vointia, käsitellä lapsen hoitoon liittyviä asioita sekä selvittää perheen mahdollinen tuen tarve. Toisinaan lapsen etu on tarpeen nostaa esiin keskusteluissa vanhempien kanssa. Varhaiskasvattajilta vaaditaan kykyä tunnistaa erilaisia lapsen käytöksessä ilmeneviä, ehkä muuttuneitakin tekijöitä, jotka tulisi jakaa vanhemmille. Keskusteluissa vanhempien tulisi saada tunne kuulluksi tulemisesta. Eroperheet tulisi kohdata empaattisesti ja kunnioittaen. Päivähoidon henkilökunnan tulisi tukea vanhempia suhtautumalla heidän tilanteeseensa puolueettomasti, inhimillisesti ja ymmärtäväisesti. Varhaiskasvattajien tulisi huomioida molemmat vanhemmat tasavertaisesti yhteistyössä. Lapsen päivähoitoa koskeva tiedonvaihto pitäisi sopia kaikille osapuolille sopivaksi. Informaation välittäminen sähköpostitse voisi helpottaa päivähoidon ja vanhempien välistä yhteistyötä.

Päivähoidossa eroperheen lasta tulisi tukea tarjoamalla lapselle syliä, aikaa ja läheisyyttä. Lapsi tarvitsee ympärilleen tuttuja ja turvallisia aikuisia, joten suurta vaihtuvuutta työyhteisössä pitäisi pyrkiä välttämään. Arjen säännöllisyys ja rutiinien ylläpitäminen antavat lapselle turvallisuuden tunteen. Tämä pitäisi huomioida päivähoidossa. Varhaiskasvattajien on tärkeää tukea lasta välittämällä hänelle tunteen siitä, että mistä tahansa saa puhua ja että häntä kuunnellaan. Kasvattajien tulisi mahdollistaa lapselle eroon liittyvien asioiden läpikäyminen lapsen tasoisesti. Päivähoidon henkilöstön tulisi tukea lasta sanoittamalla lapselle hänen tunteitaan. Varhaiskasvattajien olisi hyvä lukea satuja vanhempien eron kohdanneelle lapselle, sillä sadut tarjoavat lapselle keinoja käsitellä eroa ja selviytyä siitä.

Erot koskettavat lukuisia perheitä tänä päivänä ja suuressa osassa eroperheitä lapset ovat alle kouluikäisiä. Usein lapsen arkeen kuuluu päivähoito, missä lapsi saattaa viettää arkisin suurimman osan hereilläoloajastaan (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 36). On tärkeää, että päivähoidossa tuetaan eron kohdanneen lapsen hyvinvointia ja selviämistä erosta. Ero koskettaa koko lapsiperhettä, joten varhaiskasvatushenkilöstöllä

tulisi olla riittävästi tietoutta ja taitoja kohdata eroperheitä ja antaa heille tukea.

Tämä opinnäytetyö antaa hyödyllistä tietoa siitä, mitä tulisi ottaa huomioon vuoro-vaikutuksessa ja yhteistyössä eroperheiden kanssa sekä kuinka eronneita vanhempia ja heidän lapsiaan voidaan tukea päivähoidossa.

8.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen validius eli pätevyys tarkoittaa tutkimusmenetelmän pystyvyyttä mitata tarkoituksenmukaisesti mitattavaa kohdetta (Hirsjärvi ym. 2009, 231). Eli on tutkittu sitä, mitä pitikin tutkia (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 136). Mittarit ja menetelmät eivät aina mukaile tutkijan ajatuksia tutkittavasta kohteesta. Esimerkiksi kyselylomakkeisiin vastanneet ovat voineet käsittää jotkin kysymykset toisin kuin tutkija on ne ajatellut. Mikäli tutkija ei huomioi vastauksissa vastaajien näkökulmia, vaan käsittelee ne oman ajattelumallinsa mukaan, tuloksia ei voida pitää pätevinä. Näin ollen mittari on aiheuttanut virheitä tuloksiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Ennen kyselylomakkeiden jakoa, opinnäytteen ohjaajat antoivat palautetta ja korjausehdotuksia kysymysten suhteen. Tämän lisäksi kysymykset annettiin luettavaksi tutkijoiden lähipiiriin kuuluville henkilöille, jotka saattoivat arvioida kysymyksiä ja antaa niistä palautetta. Näin pyrittiin minimoimaan kysymysten epäselvyys, jotta ne vastaisivat tutkimuskysymyksiin ja siten palvelisivat tutkimusta mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti.

Tuomi ja Sarajärvi (2009) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa on syytä tarkastella tutkimuksen objektiivisuutta erottamalla toisistaan havaintojen luotettavuus ja puolueettomuus. Pyrkiikö tutkija puolueettomasti tulkitsemaan tiedonantajia itseään vai vaikuttaako tulkintaan tutkijan oma tausta. Heidän mukaansa tämä on väistämätöntä laadullisessa tutkimuksessa, sillä tutkija on luonut tutkimusasetelman ja tulkitsee sitä itse. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 135–136.)

Tutkijoiden omat taustat, kuten ikä, koulutus, työkokemus ja asenne voivat vaikuttaa havaintojen tekemiseen tuloksia tulkittaessa. Tulosten tulkinnessa voidaan ajatella sosionomikoulutuksen ja varhaiskasvatuskokemuksen vaikuttavan käsityksiimme tai asenteisiimme tulosten tulkinnessa. Puolueettomuuden näkökulmasta voidaan kuitenkin todeta, että ammatillinen identiteetti kohdallamme on vasta rakentumassa,

joten koemme tämän vaikuttavan osaltaan puolueettomuuteen. Saatoimme tarkastella aihetta ulkopuolisina ilman suuria ennakoasenteita puoleen tai toiseen. Meillä ei ollut ennako-odotuksia aineiston sisällön suhteen. Pyrimme käsittelemään sitä puolueettomasti. Tutkimuksen validiutta tarkentaa tutkijatriangulaatio. Tämä tarkoittaa useamman tutkijan osallisuutta aineiston keruussa ja erityisesti tulosten analyysissä ja tulokinnassa (Hirsjärvi ym. 2009, 233).

Kaikkia kohderyhmään kuuluvia vanhempia ei tavoitettu, sillä kyselylomaketta ei ollut mahdollista jakaa päiväkotilasten vanhemmille henkilökohtaisesti salassapitosyistä johtuen. Havaittavissa oli myös, että lomakkeen tarjoaminen eroperheiden molemmille vanhemmille tapahtui osittain toisen vanhemman kautta, eikä kysely tavoittanut kaikkia kohderyhmään kuuluvia vanhempia päiväkodeissa. Lisäksi ainakin kahdessa tapauksessa päivähoidon henkilöstö oli tehnyt päätöksen olla tarjoamatta kyselyä perheelle, jonka ero oli akuutissa vaiheessa. Tämä selvisi vasta jälkikäteen ja oli harmillista, etteivät vanhemmat voineet itse tehdä päätöstä siitä, osallistuako kyselyyn.

Vanhemmat palauttivat kyselyn nimettömänä, mutta vastauksista oli havaittavissa osan koskettavan mahdollisesti samaa perhettä. Kyselyyn olivat tällöin vastanneet lapsen molemmat vanhemmat, jolloin kysely oli tavoittanut toivotusti kummankin heistä. Huomionarvoista on, että mikäli vanhemmalla oli lapsia kahdessa eri päiväkodissa, johon kysely toimitettiin, oli hän saattanut ottaa kyselyn vastaan kummastakin päiväkodista ja vastannut siihen kahdesti. Lomakkeessa kysytyt asiat koskettivat yhteistyötä päivähoidon kanssa sekä päivähoidon antamaa tukea, joista samalla vastajalla oli voinut olla erilaisia kokemuksia eri päiväkodeista. Näin ollen pidimme vastauksia yksilöllisinä ja merkityksellisinä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoin tutkimuksen tarkoitus ei ollut yleistää, vaan tarkoituksena oli tutkia ilmiötä pienen tutkimusjoukon avulla. Tässä tapauksessa tutkimuksen kohteena olivat eroperheiden vanhempien omakohtaiset kokemukset heidän ja päivähoidon välisestä yhteistyöstä ja päivähoidon antamasta tuesta itselleen ja lapselleen. Vaikka tutkimuksen tuloksista löytyi usein toistuvia vastauksia, ihmisten kokemusten voidaan katsoa olevan aina subjektiivisia. Lisäksi osassa kysymyksissä esiin-

tyi vastaamattomuutta. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 74) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa vastaamattomuutta ei voida pitää ongelmana vastausten yleistettävyyden kannalta, sillä se ei ole tarkoituksena.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan katsoa lisäävän muiden aihepiiriä käsittelevien tutkimusten tulosten samankaltaisuus. Lisää luotettavuutta tutkimukseen tuo aihetta käsittelevän teorian vertaaminen saatuihin tutkimustuloksiin ja tulosten pohjalta tehtyihin johtopäätöksiin. Näin voidaan nähdä aihealueen teorian ja johtopäätösten välillä yhteneväisyyksiä. Tutkimusaineistoa pyrittiin käyttämään lainauksissa monipuolisesti. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta, lainausten esittäessä useiden eri vanhempien yksilöllisiä kokemuksia ja toiveita. Lisäksi lainausten käyttö antaa kuvan, että tutkimuksessa on käytetty todellista tutkimusaineistoa. Aineistosta lainatut kohdat antavat todisteen siitä, että tutkijalla on ollut käytössään todellinen aineisto, johon hän analysoinnissaan viittaa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Lainauksilla on tutkimusselostetta rikastuttava vaikutus (Hirsjärvi ym. 2009, 233).

8.4 Eettisyys

Hirsjärven ym. (2009, 23) mukaan: *”Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkimusenteossa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä.”* Siihen kuuluu lähtökohtaisesti ihmisarvon ja henkilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Tutkittaville tulee kertoa selkeästi kaikki oleelliset tiedot tutkimuksen kulusta ja sisällöstä. Tutkimukseen osallistuvilta edellytetään suostumus (informed consent), joka osoittaa tutkittavan olevan tietoinen ja ymmärtävän mistä vapaaehtoisessa tutkimuksessa on kysymys ja mitä siinä saattaa tapahtua, lisäksi henkilön on pystyttävä tekemään kypsiä ja rationaalisia arviointeja. (Hirsjärvi ym. 2009, 25.) Kyselylomakkeen saatekirje selvitti tutkittaville selkeästi tutkimuksen tarkoituksen, sen keston, tietojen käsittelyn ja työn julkaisun sekä aineiston hävittämisen. Saatekirjeestä kävi ilmi vapaaehtoisuus osallistua tutkimukseen. Se kertoi tutkittaville keitä tutkijat olivat, opiskeltavan alan sekä tutkimuksen olevan opintoihin kuuluva opinnäytetyö.

Arkaluonteisten tietojen suojeleminen ja salassa pitäminen kuuluvat tutkimuksen luottamuksellisuuteen (Kuula 2006, 108). Tunnisteellisuuteen liittyy keskeisesti ano-

nymisointi eli tunnisteiden poistaminen tai muuntaminen. Nimettömyys ja tunnistamattomuus ovat tärkeitä tutkimuseettisiä käytäntöjä, joilla suojellaan tutkittavia mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, jotka tunnistettavuus voisi aiheuttaa. (Kuula 2006, 200–201.) Tutkittavien tunnisteiden poistamista koskevat päätökset tulee tehdä tapauskohtaisesti riippuen siitä, mikä on tutkimuksen aihe ja mitkä ovat tutkittavista ilmenevät taustatiedot (Kuula 2011, 200). Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia ja tutkimuksissa saatuja tuloksia ei näytetä ulkopuolisille eikä niitä käytetä mihinkään muuhun kuin tutkimustarkoitukseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131).

Tässä tutkimuksessa tutkittavilta ei kerätty henkilötietoja tai muita sellaisia tietoja, jotka voisivat suoraan paljastaa vastaajan henkilöllisyyden. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista ja vastaukset palautettiin suljetuissa kirjekuorissa nimettöminä. Aineistoa käytettiin vain tutkimustarkoitukseen, eikä aineistoa esitetty ulkopuolisille. Tutkimusaineistoa järjestettäessä poistettiin tunnistettavuus vastausten alkuperästä. Opinnäytetyön liitteissä olevista saatekirjeistä peitettiin tiedot kohdekaupunkeihin liittyvistä asioista. Tällä pyrittiin parantamaan vastaajien anonymiteettisuoja, vastausten määrän ollessa melko vähäinen.

8.5 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Yhtenä jatkotutkimusvaihtoehtona voidaan nähdä toiminnallinen lähestymistapa eroperheiden lasten tukemiseen päivähoitossa. Tutkimustietoa löytyy siitä, kuinka lapsia tulisi tukea erilaisissa elämäntilanteissa ja kriiseissä, lisäksi erilaisia toiminnallisia tuen muotoja on lukuisia. Olisi mielekästä nähdä tuen antamisen konkreettisia vaikutuksia lapseen, mutta selvittää myös lasten omia kokemuksia siitä.

Olisi mielenkiintoista saada lisää tutkimustietoa vuoroasumisesta Suomessa, sillä se vaikuttaa olevan yleistymään päin. Alle kouluikäisten vuoroasumista olisi hyvä tutkia. Ainakaan kiintymyssuhdenäkökulmasta vuoroasumisen ei katsota soveltuvan aivan pienille lapsille (ks. Sinkkonen 2011, 180).

On tärkeää, että päivähoiton henkilökunnalla löytyisi keinoja kohdata ja tukea eroperheitä. Yhtenä jatkotutkimusmahdollisuutena voisi toteuttaa yhteistyötä ja vuoro-

vaikutusta eroperheiden ja päivähoidon välillä kehittävä menetelmäopas päivähoitolle. Tästä oppaasta päivähoito voisi siirtää arkeensa tärkeitä toiminnan työkaluja erovanhempien ja heidän lapsensa tukemiseen.

Lähteet

- Ayalon, O. & Flasher, A. 1997. Ketjureaktio - lapset ja avioero. Tampere: Vastapaino.
- Bettelheim, B. 1998. Satujen lumous merkitys ja arvo. Juva: WSOY.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Erikoispainos varhaiskasvattajalle. Jyväskylä: PS -kustannus.
- Emery, R. 2009. Joint physical custody: Is joint physical custody best — or worst — for children? Psykologian professorin blogikirjoitus 18.5.2009 Psychology Today -sivustolla. Viitattu 5.3.2016. <https://www.psychologytoday.com/blog/divorced-children/200905/joint-physical-custody>.
- Endres, B. & Paule, I. 2008. Niilon uusi perhe. Karkkila: Kustannus-Mäkelä.
- Eriksson, E. & Arnkil, T-M. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. STAKES oppaita 60. 8. p. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Frilander, N., Kuokkanen, M. & Tuura, J. 2007. Kasvatuskumppanuuden toteutuminen avioerotilanteen aikana lapsiperheen ja päiväkodin työntekijän välillä. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäen yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 3.11.2015. <http://kirjastot.diak.fi/opinnayte?id=1341768>.
- Fågel, S., Jonsson, M., Korvela, P. & Kupiainen, A. 2011. Arki haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä. Helsinki: Väestöliitto.
- Helenius, A. & Korhonen, R. 2011. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Juva: Bookwell. PS-kustannut. 67–76.
- Helenius, A. 1993. Leikin kehitys varhaislapsuudessa. Tampere: Kirjayhtymä.
- Hellsten, E. & Pihlaja, P. 1999. Päiväkodin hoidolliset mahdollisuudet. Teoksessa Ulos umpikujasta – Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Toim. Sinkkonen, J. & Pihlaja, P. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Hellström, M. 2010. Sata sanaa kasvatuksesta. Jyväskylä: PS -kustannus.
- Hiitola, B. 2000. Parantava leikki. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, T. 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen: yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöstutkimus. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 267. Viitattu 16.2.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13289>.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kahri, M. 2003. Lapsen arki on leikkiä 2. 3-6-vuotiaan leikin maailmassa. Kauhava: Pienperheyhdistys.

- Kahri, M. 2001. Lapsen arki on leikkiä. Ensiaskleet 0-3-vuotiaan maailmaan. Kauhava: Pienperheyhdistys.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: PS-kustannus.
- Karila, K. 2006. Kasvatuskumppanuus vuorovaikutuspuheena. Teoksessa Kasvatustuorovaikutus. Toim. Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A R. & Rausku-Puttonen, H. Tampere: Vastapaino. 95–108.
- Karlsson, L. 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS -kustannus.
- Karlsson, L. 2001. Sadutus pähkinänkuoressa. Lapset kertovat ja toimivat ry:n verkkosivusto. Viitattu 6.2.2016. <http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/sadutusohje.htm>, sadutus.
- Kartovaara, L. & Sauli, H. 2007. Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 24.9.2015. http://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/2007-04-12_esitely_suomi_lapsi.pdf.
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. STAKES oppaita 63. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Kiianmaa, K. 2008. Hyvä ero, uusi elämä. Multikustannus. Porvoo: WS Bookwell.
- Kiianmaa, K. N.d. Auta lasta. Viitattu 30.1.2016. <http://www.kiianmaa.com/artikkelit/lapsi-ja-ero/auta-lasta>, artikkelit, lapsi ja ero.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Juva: PS-kustannus.
- Koskela, R. 2009. Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? 2. p. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Kurkela, R. N.d. Virsta, virtual statistics. Haastattelutavat. Tilastollisen tiedonkeruun verkko-oppimateriaali. Viitattu 22.11.2015. <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/>, strukturoitu haastattelu.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2. uud.p. Tampere: Vastapaino.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.
- Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Kääriäinen, A. 2008a. Lasten auttaminen vanhempien erotessa. Teoksessa Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Toim. Niemelä, S. & Kääriäinen, A. Suomen kasvatust- ja perheneuvontaliitto ry. Helsinki: Hakapaino. 36–49.

- Kääriäinen, A. 2008b. Lasten tukeminen Taikuri-ryhmissä. Teoksessa Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Toim. Niemelä, S. & Kääriäinen, A. Suomen kasvatustieteiden ja perheneuvontaliitto ry. Helsinki: Hakapaino. 68–92.
- Kääriäinen, A. 2008c. Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 1.1.2016. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen lainsäädäntö.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Viitattu 1.1.2016. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen lainsäädäntö.
- L 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Viitattu 1.1.2016. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen lainsäädäntö.
- L 19.1.1973/36. Varhaiskasvatustalaki. Viitattu 15.11.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen lainsäädäntö.
- Linnavuori, H. 2007. Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöstutkimus. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 313. Viitattu 30.1.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13389>.
- Lipponen, L. 2011. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Juva: Bookwell. PS-kustannus. 31–38.
- Litjala, M. 2002. Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY lakitieto.
- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2015. Lapsen mieli – Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. 2. p. Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino.
- Matilainen, T. 2008. Lapsi elää rutiineista – Helppo ja hyvä arki. Jyväskylä: Gummerus.
- Mäkijärvi, L. 2014. Kahden kodin lapset. Miten tuen lasta vanhempien erossa. Jyväskylä: Docendo.
- Määttä, K. 2002. Avioeron tuska ja helpotus. Helsinki: Tammi.
- Niemelä, S. & Kääriäinen, A. 2008. Lasta suojaavat tekijät. Teoksessa Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Toim. Niemelä, S. & Kääriäinen, A. Suomen kasvatustieteiden ja perheneuvontaliitto ry. Helsinki: Hakapaino. 50–58.
- Niemelä, S. 2008. Taikurikin saa voimansa yleisöltään – lapsen auttaminen vanhempien erossa. Teoksessa Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Toim. Niemelä, S. & Kääriäinen, A. Suomen kasvatustieteiden ja perheneuvontaliitto ry. Helsinki: Hakapaino. 61–67.
- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa: Perhe murroksessa - Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Toim. Forsberg, H. & Nätkin, R. Helsinki: Gaudeamus. 16–38.
- Ojanen, T., Ritkala, M., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2011. Lapsen aika. 12.-14.p. Helsinki: WSOYpro.

- Parlakian, R. & Lerner, C. 2012. Practical tips and tools – Sharing the caring: Considerations for co-parenting arrangements when there is a separation or divorce. Tiivistelmä Eric -tietokannassa. Zero to three, May 2012, 32, 5, 40 – 42. Viitattu 2.3.2016. <https://eric.ed.gov/?q=tips+and+tools+co+parenting&id=EJ1002661>.
- Pettilä, U. & Yli-Marttila, L. 1999. Eron vaiheet. Opas eroaville ja eroavien auttajille. Helsinki: Tietosanoma.
- Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Tammi.
- Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi: Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Pursi, A. 2012. Ero lapsiperheessä - varhaiskasvattajien käsityksiä päivähoiton ja eroperheiden välisestä kasvatuskumppanuudesta. Kandidaatin tutkielma. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, lastentarhanopettajan koulutus. Viitattu 3.11.2015. http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/a98618ffb79ef99195baed44e5d268d1/1446580329/application/pdf/3807065/Annukka_Kandidaatin_tutkielma_%283%29.pdf.
- Pääjoki, T. 2011. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Juva: PS-kustannus. 109–121.
- Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa - Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.
- Ruokonen, I. 2011. Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Juva: PS-kustannus. 122–161.
- Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. & Torkki, K. 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Helsinki: Lasten Keskus & Kirjapaja.
- Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOY.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. KvaliMOTV - Menetelmä-opetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 1.10.2015. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>, 7.3.4 teemoittelu.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 13.1.2016. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>, 7.2.2 koodaus, värien käyttö koodauksessa.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006c. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 21.1.2016. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>, 7.3.2 sisällönanalyysi.
- Saastamoinen, V. 2013. Kuinka eroperhettä tuetaan päiväkodissa? Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 3.11.2013. <https://www.theseus.fi/handle/10024/59723>.
- Sinkkonen, J. 2011. Kiintymyssuhteenäkökulma vanhempien avo- tai avioeroon. Teoksessa Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Toim. Sinkkonen, J. & Kalland, M. Helsinki: WSOY. 173–181.

Solatie, J. 2009. Luova lapsi oivaltaa, oppii ja pärjää. Helsinki: Tammi.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2. uud. p. STAKES oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino. Viitattu 11.11.2015. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Lastenneuvola lapsiperheiden tukena: opas työntekijöille. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004: 14. Helsinki: Edita Prima. Viitattu 17.1.2016. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114371/Opp200414.pdf?sequence=1>.

Suomen virallinen tilasto. 2015a. Siviilisäädyn muutokset. Viitattu 24.9.2015. http://www.stat.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_fi.html, Solmitujen avioliittojen määrän lasku loiveni.

Suomen virallinen tilasto. 2015b. Tietoa tilastoista. Viitattu 13.11.2015. <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>, Perhe.

Suomen virallinen tilasto. 2015c. Perheet. Viitattu 12.11.2015. http://www.stat.fi/til/perh/2014/perh_2014_2015-05-28_tie_001_fi.html, Perheitä on 1,5 miljoonaa.

Suomen virallinen tilasto 2015d. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 20.1.2016. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_perh/020_perh_tau_102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=512c1de6-7da0-49e0-b663-4790f66fa0d0, Väestö sukupuolen, iän ja perheaseman mukaan alueittain 2005 – 2014.

Suomen virallinen tilasto. 2015e. Tietoa tilastoista, käsitteet ja määritelmät. Viitattu 13.11.2015. <http://www.stat.fi/meta/kas/uusperhe.html>, Uusperhe.

Suomen virallinen tilasto. 2014. Perheet. Viitattu 12.11.2015. http://www.stat.fi/til/perh/2013/02/perh_2013_02_2014-11-21_tie_001_fi.html, Lapsiperheiden vanhemmat aiempaa useammin siviilisäädyltään naimattomia.

Säkkinen, S. & Kuoppala, T. 2014. Lasten päivähoito 2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti. Viitattu 24.9.2015. <https://www.julkari.fi/handle/10024/125389>.

Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteessa : opas sosiaalitoimelle. STAKES oppaita 46. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2014. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Viitattu 15.11.2015. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen, Huolen puheeksi ottaminen.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen huolto, tapaminen ja asuminen. Viitattu 14.2.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>, työprosessi, erityiskysymykset, lapsen asema erotilanteessa.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5.uud.p. Helsinki: Tammi.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus: erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi. Viitattu 16.1.2016.

Wesaniemi, P. 2003. Avioerossa särkyä unelma. Teoksessa: Nainen ja ero - Kertomuksia parisuhteen päättymisestä. Toim. Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Helsinki: Kirjapaja. 11–14.

Yle uutiset. 22.11.2015. Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen tyrmää erolasten vuoroasumisen: "Naurettava, mekanistinen lähestymistapa". Yle uutisten verkkosivusto. Viitattu 23.1.2016. http://yle.fi/uutiset/lastenpsykiatri_jari_sinkkonen_tyrmää_erolasten_vuoroasumisen_naurettava_mekanistinen_lahestymistapa/8470774, kotimaa 22.11.2015.

Ylönen, H. 2007. Satulaivan matkassa – sadut apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa.

Ylönen, H. 2000. Loihditut linnut – Satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.

Liitteet

Liite 1. Saatekirje henkilökunnalle

Hyvä päiväkodin väki!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä aiheesta: Yhteistyö ja tuki päiväkodissa eroperheiden näkökulmasta.

Tahdomme kehittää perheiden ja päivähoidon välistä yhteistyötä ja päivähoidon antaman tuen laatua lapsille sekä vanhemmille erotilanteessa ja sen jälkeen. Mikäli ero on tapahtunut ennen päivähoidon aloitusta, voidaan ajatella, millaista yhteistyö ja tuki on ollut eron jälkeen.

Toivomme teiltä yhteistyötä kyselytutkimuksen jakamisessa. Kysely on kohdistettu sellaisten lasten vanhemmille, jotka ovat kohdanneet avio- tai avoeron. Tarkoituksena on, että henkilökunta jakaisi kyselylomakkeet kohderyhmälle. Eroperheiden molemmat vanhemmat pyritään tavoittamaan tarjoamalla kaksi kyselylomaketta jokaista eroperhettä kohden.

Kyselylomake sisältää pääosin avoimia kysymyksiä, joihin vanhemmat voivat vastata omin sanoin. Vastauksia käytetään vain tätä opinnäytetyötä varten ja ne käsitellään luottamuksellisesti, jonka jälkeen aineisto hävitetään asianmukaisesti. Tutkimuksen tuloksista ei pysty tunnistamaan vastaajia. Kyselyyn vastataan nimettömänä ja vapaaehtoisesti.

Kyselylomakkeen mukana on saatekirje vanhemmille, josta käy ilmi edellä mainitut asiat.

Vanhempia pyydetään palauttamaan vastauslomake omassa kuorensa suljettuna palautuslaatikkoon **18.12.2015 mennessä**. Tämän jälkeen lomakkeet noudetaan.

Opinnäytetyö toimitetaan valmistuttuaan sähköisesti [REDACTED]

[REDACTED] sekä tarvittaessa yhteistyöpäiväkoteihin. Opinnäytetyö julkaistaan verkossa Theseus AMK-opinnäytetyötietokannassa, josta työ on myöhemmin luettavissa.

Vastaamme mielellämme tutkimustamme koskeviin kysymyksiin!

Kiittäen yhteistyöstä

Anniina Mietala, anniina.mietala@student.jamk.fi

Annemari Sironen, annemari.sironen@student.jamk.fi

Liite 2. Tutkimusyhteistyöpyyntö vanhemmille

Tutkimusyhteistyöpyyntö vanhemmille

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Tämä on kysely liittyen opinnäytetyöhöemme, jonka aihe on: Yhteistyö ja tuki päiväkodissa ero-perheiden näkökulmasta.

Kysely on kohdistettu perheille, jotka ovat kohdanneet avio- tai avoeron. Tahdomme kehittää perheiden ja päivähoidon välistä yhteistyötä ja päivähoidon antaman tuen laatua lapsille sekä vanhemmille erotilanteessa ja sen jälkeen. Mikäli ero on tapahtunut ennen päivähoidon aloitusta, voidaan ajatella, millaista yhteistyö ja tuki on ollut eron jälkeen.

Teillä on mahdollisuus kertoa omia kokemuksianne, ajatuksianne ja toivomuksianne täysin nimettömästi. Kyselylomake sisältää pääosin avoimia kysymyksiä, joihin voitte vastata omin sanoin. Toivomme Teiltä pienen hetken aikaa kyselyyn vastaamiseen. Mielipiteenne on meille tärkeä!

Vastauksianne käytetään vain tähän opinnäytetyöhön ja ne käsitellään luottamuksellisesti, jonka jälkeen aineisto hävitetään asianmukaisesti. Tutkimuksen tuloksista ei pysty tunnistamaan vastaajia.

Toivomme Teidän palauttavan kyselylomakkeen suljetussa kuoressa, nimettömänä, lapsenne päiväkotiin sille varattuun laatikkoon **18.12.2015 mennessä**. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista.

Opinnäytetyö toimitetaan valmistuttuaan sähköisesti [REDACTED]

[REDACTED] sekä tarvittaessa yhteistyöpäiväkoteihin. Opinnäytetyö julkaistaan verkossa Theseus AMK-opinnäytetyötietokannassa, josta työ on myöhemmin luettavissa.

Vastaamme mielellämme tutkimustamme koskeviin kysymyksiin!

Kiittäen yhteistyöstä

Annemari Sironen, annemari.sironen@student.jamk.fi

Anniina Mietala, anniina.mietala@student.jamk.fi

Liite 3. Kyselylomake

Kyselylomake

Mikäli vastauksenne ei mahdu sille varattuun tilaan, voitte jatkaa kirjoittamista paperin kääntöpuolelle.

Esitiedot

1. Oletteko lapsen (rengasta oikea vaihtoehto)

- Äiti
- Isä
- Muu huoltaja, mikä? _____

2. Minkä ikäinen lapsenne on / Minkä ikäisiä lapsenne ovat?

3. Minkä ikäinen lapsenne oli eron hetkellä? / Minkä ikäisiä lapsenne olivat eron hetkellä?

4. Millainen eroa edeltävä parisuhdemuoto lapsenne/lastenne toiseen vanhempaan oli?

5. Millainen on lapsenne/lastenne huoltajuus?

6. Mitä lapsenne/lastenne asumisjärjestelyistä ja tapaamisoikeudesta on sovittu?

Yhteistyö päivähoidon kanssa

Yhteistyöllä tarkoitamme molemminpuolista vuorovaikutusta, yhteydenpitoa, tiedottamista ja tiedon vaihtoa sekä lapsen hoitoon liittyvistä asioista sopimista.

7. Millaisena olette kokeneet yhteistyön päivähoidon kanssa erotilanteessa ja/tai sen jälkeen?

8. Kuvailkaa kuinka kumpikin vanhemmista on mukana lapsenne päivähoitoon liittyvässä yhteistyössä.

Päivähoidon antama tuki

9. Kuvailkaa tukea ja sen laatua, jota olette saaneet päivähoidon henkilöstöltä eron aikana ja/tai sen jälkeen:

a. lapsellenne

b. itsellenne

Toiveet tuesta ja yhteistyöstä

10. Millaista tukea Te toivoisitte saavanne päivähoiton henkilökunnalta eron aikana ja sen jälkeen?

a. lapsellenne

b. itsellenne

11. Miten Teidän mielestänne yhteistyötä päivähoidon kanssa voitaisiin kehittää?

12. Miten Te toivoisitte päivähoidon huomioivan molemmat vanhemmat?

Kiitos kyselyyn vastaamisesta!

Hyvää ja rauhallista joulun aikaa!

Liite 4. Saatekirje ja kyselylomake englanniksi

A research request to the parents

We are two students from the Jyväskylä University of applied sciences, JAMK. This is an enquiry for our thesis topic which is cooperation and support in the daycare in the perspective of divorced or separated parents.

This enquiry is intended to the parents who have divorced or separated either after or before the beginning of their child's daycare. We want to develop the cooperation between the parents and daycare staff, as well as the quality of support the parents and children during and after the divorce or separation. If the divorce or separation occurred before the beginning of daycare, you can address what cooperation and support has been provided to you after the divorce or separation.

You can tell your own experiences, thoughts and wishes about the topic completely anonymously. The questionnaire contains mainly open-ended questions which you can answer in your own words. We wish you take your time to answer the questions. Your opinions are important to us!

We use your answers only for this thesis and they will be handled confidentially. The enquiry will be destroyed once all data is obtained. The identity is impossible to recognize in the results of the research.

Please return the questionnaire in the sealed envelope to your child's daycare in the return box **until 18.12.2015**. The enquiry is optional so you may choose to answer it or not.

When the thesis is finished it will be delivered to [REDACTED] [REDACTED] If necessary, this thesis will be given to the daycares, which have participated in the study upon request. The thesis will be published also in Theseus, AMK-thesis database, where you may read it later.

We are willing to answer your questions about the research!

Thank you for cooperation!

Annemari Sironen, annemari.sironen@student.jamk.fi

Anniina Mietala, anniina.mietala@student.jamk.fi

Questionnaire

If your answer does not fit in the space after the question, you can continue answering at the back of the paper.

Pre-information

1. Are you the child's (select the correct option)

- Mother
- Father
- Other guardian, what? _____

2. How old is your child or children?

3. How old were your child/children during the divorce or separation?

4. What was the relationship to your partner before the divorce or separation?

5. Who is the primary caretaker of the child or children?

6. What is the caretaking agreement in regard to your child's or children's living arrangements and visiting rights?

Cooperation with the daycare

In this case cooperation means mutual interaction, communication, informing, changing information and agreeing the matters in the child's care.

7. How has the daycare cooperated with you during your divorce or separation and/or after it?

8. Describe how both parents are involved with the cooperation with your child's or children's daycare.

The support from the daycare

9. Describe the support and its quality that the staff of the daycare have given you during the divorce or separation and/or after it:

a. to your child

b. to yourself

Wishes about support and cooperation

10. What kind of support you would like to get from the staff of the daycare during and/or after divorce or separation?

a. to your child

b. to yourself

11. How do you believe that the cooperation with the daycare could be improved?

12. How you think that the day care should take into account both parents?

THANK YOU FOR ANSWERING AND HAPPY HOLIDAYS!